

KEMALPAŞA YERELİNDE ÖLÇEKSEL EKLEMLENME VE SİYASAL AĞ OLUŞUMLARI**Dr. Öğr. Üyesi Ayhan BİLGİN*****Demet AKAN******Özet**

Bu çalışma mekân çalışmalarından hareketle Kemalpaşa ilçesindeki yerel siyasal ağ oluşumu süreçlerinin analizini hedeflemektedir. 1980'li yıllardan sonra akademik alanda mekânı konu edinen çalışmaların artışıyla beraber mekâna dönüş (spatial turn) olarak adlandırılan temel epistemolojik bir süreç yaşanmıştır. Bu bağlamda sosyal mekân, ölçek ve yerellik gibi kavramlar üzerinden ilişkisel mekân anlayışının belirdiği görülmektedir. Makale öncelikle bu bağlamdaki temel çalışmaların ortaya çıkardığı ilişkisel mekân anlayışını ana hatlarıyla ele alacaktır. Bu kavramsal çerçeveden hareketle Kemalpaşa yerelindeki siyasal ağ oluşumları ölçeksel eklemlenme ilişkisi ve süreçleri içerisinde analiz edilecektir. Bir taraftan yerelin idari eklemlenme örüntüleri tarihsel değişim süreçleri içerisinde sorunsallaştırılırken diğer taraftan yerel seçimler üzerinden siyasal ağ oluşum süreçleri analiz edilecektir. Yereldeki siyasal partilerin ve belediye başkanlığı adaylarının ağ oluşturma stratejileri yerel toplumsal yapı ile olan etkileşimi bağlamına oturtulacaktır. Sonuç olarak hem idari hem de siyasi ağların yerelde gelişen ölçeksel eklemlenme süreçleri tarafından biçimlendirildiği görülmüştür. Bu tarz ağ oluşumlarının yerel toplumsal yapıyı teşkil eden aile/akrabalık, Lazlık veya Hemşinlilik gibi kolektif kimlikler ile karşılıklı etkileşim içerisinde biçimlenen dinamik bir süreç olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yerellik, Ölçek, Yerel Siyasal Ağ Oluşumu ve Kimlikler**SCALER INTEGRATION AND POLITICAL NETWORK FORMATIONS IN KEMALPAŞA LOCALITY****Abstract**

This study aims to analyze the process of local political network formation in Kemalpaşa district, based on spatial studies. After the 1980s, a basic epistemological process called spatial turn has been experienced with the increased studies on space in the academic field. In this context, it is seen that the relational spatial understanding emerged through concepts such as social space, scale and locality. The article will first outline the relational spatial understanding created by the main studies in this context. From this conceptual framework, political network formations in Kemalpaşa locality will be analyzed in terms of scaler integration relations and processes. On the one hand, the administrative integration patterns of the local will be problematized within historical change processes, on the other hand, political network formation processes will be analyzed through local elections. Networking strategies of local political parties and mayoral candidates will be placed in the context of their interaction with the local social structure. As a result, it has been observed that both administrative and political networks are shaped by the processes of locally scaler integration and such network formations are a dynamic process that takes shape in mutual interaction with collective identities such as family / kinship, Laz or Hemshin which constitute the local social structure.

Key Words: Locality, Scales, Local Political Network Formation and Identity

* Artvin Çoruh Üniversitesi Öğretim Üyesi, ayhanbilgin@artvin.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-8193-2712

** Artvin Çoruh Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Lisans Mezunu, demetakan16@gmail.com

Araştırma Makalesi

Sayfa Sayısı: 1222-1254

Makale Geliş Tarihi: 07.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 08.09.2021

Makale Yayın Tarihi: 31.12.2021

1. GİRİŞ

Bu çalışma Artvin Kemalpaşa yerindeki siyasal yapı ve ilişkilerin tarihsel gelişim örüntülerini ölçeksel eklemleme süreçleri boyunca ele almaktadır. Çalışmanın temel iddiası farklı biçimlerde (ekonomik, siyasal, kültürel vb.) kentsel gelişimin önemli dinamiklerinden birisini ölçeksel eklemleme süreçlerinin teşkil ettiği düşüncesidir. Buna uygun olarak yerel siyasetin de ölçeksel eklemleme süreçleri tarafından biçimlendirildiği ileri sürülmektedir. Bu süreçlerin yerel siyasal yapı ve ilişkilerin biçimlenmesi üzerindeki etkileri bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Böylece hem yerel ölçek düzeyinde toplulukların karşılıklı eklemleme ilişkileri hem de yerelin yerel-üstü ölçek veya düzeylerle olan karşılıklı ilişki ve etkileşimleri önemli hale gelmektedir. Bu şekilde yerelin biçimlenmesinde temel rol oynadığı düşünülen siyasal-sosyolojik ağların ve süreçlerin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Çalışma boyunca Kemalpaşa yerel mekânının siyasal-sosyolojik biçimlenişi farklı ölçeklere uzanan idari-siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel eklemleme süreçlerinin karşılıklı etkileşimleri bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Kemalpaşa örneği üzerinden yerelin siyasal sosyolojisini yapmayı hedefleyen bu çalışmanın teorik çerçevesini ilişkisel mekân anlayışı oluşturmaktadır. Bu anlayıştan hareketle özgün bir ilişki konfigürasyonu olarak görülen Kemalpaşa yerel mekânında siyasal ilişki, süreç ve ağların karşılıklı ölçeksel eklemleme ve etkileşim içerisinde nasıl oluştuğu ve geliştiği analiz edilmektedir. Çalışma bu anlamda Kemalpaşa gibi özgün bir kentsel mekânda gelişen yerel siyasetin dinamiklerine odaklanmaktadır. İlişkisel mekân anlayışı bu dinamikleri yerin kendisinde aramak yerine yerel ve yerel-üstü ölçeklerin karşılıklı eklemleme ilişki ve süreçlerine bakmakla mümkün olduğunu ileri sürmektedir.

Çalışma bu bağlamda ilk önce ilişkisel mekân anlayışı üzerinde duracaktır. Bu anlayışın belirmesinde oldukça önemli olduğu düşünülen sosyal mekân, ölçek ve yerellik gibi temel kavramsallıklar açıklığa kavuşturulacaktır. Temel kavramsal teorik çerçeve açıklandıktan sonra çalışma Kemalpaşa'nın idari ölçekte yaşadığı değişim süreçlerine odaklanacak ve bu değişimlerin yerelin ölçeksel eklemleme örüntülerinin değişimiyle olan bağlantısı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise yerel toplumsal yapıya özgü kimlik örüntüleri ortaya çıkarılarak farklı ölçeklerde siyasal ağların oluşumu ile olan ilişkisi üzerine odaklanılacaktır. Bu bağlamda özellikle 1989 sonrası gelişen yerel seçim süreçlerine bakılarak ölçek ve eklemleme ilişkilerinin işlediği siyasal ağ oluşumları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın temel verileri yerelde uzun süre yürütülen saha çalışması sonucunda elde edilmiştir. Saha çalışması bağlamında Kemalpaşa yerinde yarı yapılandırılmış nitel görüşmeler yürütülmüştür. Biri kadın toplam 13 görüşmeci ile mülakatlar yürütülmüştür. Görüşmeciler özellikle yerelde önde gelen, farklı siyasal partilerden veya bağımsız bir şekilde belediye başkanlığına ve belediye meclisine aday olmuş veya seçilmiş siyasi temsilcilerden oluşmaktadır. Ayrıca seçimlere dair istatistik verilerde çalışmanın diğer önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır.

2. İLİŞKİSEL MEKÂN ANLAYIŞI: SOSYAL MEKÂN, ÖLÇEK VE YERELLİK

İlişkisel mekân anlayışı bu çalışmanın teorik çerçevesini oluşturduğundan öncelikle bu bağlamdaki temel kavramların açıklanması gerekmektedir. İlişkisel mekân yaklaşımı 1970'li ve 1980'li yıllardan günümüze kadar süregelen mekân üzerine yapılmış kavramsal ve ampirik eleştirel çalışmalardan beslenmektedir (Soja 2017; Lefebvre 2014; Smith 2017; Massey 2001). Çalışma bu tartışmaların ortaya çıkardığı bazı temel kavramlardan hareket etmektedir. Bunların başında sosyal mekân, yerellik (Locality) veya yer (Place) ve ölçek (Scales) kavramları gelmektedir. Bu kavramlar özellikle 1970 ve 1980'li yıllardan itibaren eleştirel Marksist sosyal araştırmacılar ve coğrafyacıların mekân analizi bağlamında sahaya sürdükleri analiz kategorileridir. Bu kategorilerin genel teorik düzeyde mekânın sosyal bir fenomen olarak yeniden ele alınarak araştırılmasının bir sonucu olarak belirmiş olduğu söylenebilir. Araştırmaların böyle bir "mekâna dönüş" (spatial turn) üreten eğiliminin

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

arka planında kuşkusuz Avrupa toplumlarının içinde bulunduğu ve etkisini yoğun bir biçimde hissettiren ve en başta kentsel düzeyde yaşanan mekânsal değişim süreçleridir. Mekân artık böylece toplumu içerisinde barındıran sınırlı bir topraksallık veya burası veya şurası şeklinde kodlarla tanımlanmış bir kap (container) olarak görülmek yerine sosyal etkileşim, karşılıklı bağımlılık, süreçsellik ve ilişkiler üzerine kurulu merkezi bir sosyal kategori olarak anlaşılmaya başlanmıştır (Knoblauch & Löw: 2020). Bu araştırmalar sonuç itibarıyla mekânı statik, homojen ve sonsuz bir kap gibi gören mutlak mekân ve aynı zamanda sosyal birimlerin birbirine göre konumlanışlarının mekânı oluşturduğu ve bundan hareketle mekânı sosyal olana indirgeyen göreceli mekân anlayışlarının ötesinde mekânı sosyal birimler ve nesnelere arasındaki bir ilişki olarak kavrayan fakat kendisini oluşturan bu sosyal birimlere de indirgenemeyen ve onun üzerinde etkide bulunabilen bir ilişki konfigürasyonu olarak gören ilişkisel mekân anlayışının doğmasına neden olmuştur (Şengül, 2009:233-235).

Çalışma kentsel yerel ölçekte işleyen siyasal ilişki, süreç ve ağları ele aldığından ilişkisel mekân anlayışının ölçek (scales) ve kentsel mekân üzerine yapılan yerellik (locality) tartışmaları önemli hale gelmektedir. Yine çalışma bu bağlamda bu iki temel kavramı ilişkiye sokarak yerelin siyasal-sosyolojisini ölçeksel eklemlenme ilişkileri içerisinde anlamayı hedeflemektedir. Başta eleştirel coğrafyacılar olmak üzere ilişkisel mekân yaklaşımı mekânın sosyal inşasına dair temel sürecin bir parçası olarak ölçek üretimini görmektedirler. Buna göre sosyal mekân bir takım temel coğrafik-mekânsal ölçeklerin üretimi ve yeniden üretimi yoluyla yapılandırılır. Bu ölçeksel birimler veya bölümlenme en genel haliyle *yerel, bölgesel, ulusal ve küresel* şeklinde coğrafik mekânsallıkları ifade etmektedir. Ölçek kavramının ilk kullanımı mekânın üretimi ve düzenlenmesinin iktisadi ve politik aktörlerine odaklanarak sosyal ilişkilere içkin çeşitli iktidar kaynaklarının yoğunlaşması sonucunda farklı mekânsal genişlikler ve büyüklükler şeklinde biçimlenen topraksal (territorial) hiyerarşilere karşılık gelmektedir (Jonas, 2011: 388). Burada farklı mekânsal ölçekler daha çok sabit ve birbirinden ayrı topaksal hiyerarşiler veya farklılaşmış düzeyler olarak tasarlanmıştır. Örneğin kavramın biçimlenmesinde önemli katkıları olan Swyngedouw belirli sabit ölçeklerin üretimi ve gelişimini güç ve kontrol için verilen mücadeleler bağlamına oturarak mekân üzerindeki kontrol mücadelesinin farklı ölçeklerdeki teritoryal bütünlük formlarını (yerel, bölgesel, ulusal ve küresel gibi) yarattığını ileri sürer (Swyngedouw: 1992). Aynı şekilde Smith erken çalışmalarında ana aktör olarak sermayenin karlılık ve birikim hareketlerinin eşitsiz bir farklılıklar coğrafyası yarattığını ileri sürerek ölçekleri bu eşitsiz gelişim farklılaşmasının mekânsal yansımaları olarak değerlendirmiştir (Smith: 2017). Smith daha sonraki çalışmalarında hem ölçeklerin birimlerini beden, hane, topluluk, kent, bölge, ulus ve küresel düzeye doğru çeşitlendirmiş hem de ölçek üretiminin farklı süreçlerini (iktisadi, kültürel, politik gibi) analizine dâhil etmiştir. Smith ölçekleri rekabet ve işbirliğinin çelişkili süreçlerinin coğrafik olarak çözüme kavuşturulması olarak tanımlar. Ölçeğin aralıksız üretimi ve yeniden üretimi en saf haliyle farklı yerler (places) arasındaki sınırların inşa edilmesini hedefleyen sosyal ve coğrafik mücadelede ifadesini bulur. İktidar ve mücadele içeren sınır inşalarına vurgu yapan Smith yerlerin birbirinden farklılaşan bir şekilde tesis edilmesinin ölçek üretiminin temel parçası olarak değerlendirir. “*Ölçek inşası basit bir şekilde mekânsal bir solidifikasyon veya rakip sosyal güçlerin ve süreçlerin maddileşmesi olarak anlaşılmamalıdır... Ölçek özgün sosyal süreçlerin aktif kaynağıdır... Hem sosyal aktiviteleri içerir hem de aynı zamanda içerisinde sosyal faaliyetlerin gerçekleşeceği bölümlenmiş bir coğrafya sunar. Ölçek sosyal mücadelenin hem yerlerinin sınırını çeker hem de bu mücadelenin çözümünü ve nesnesidir.*” (Smith, 1993: 101). Smith’e göre mekânsallaşmış bir siyasetin dilini de sunabilen ölçekler, siyasal mücadelenin konusu olan sınırları ve kimlikleri tanımlayarak veya sınırlar çekerek birbirine bağladığından siyasal direnişler ölçek

üretimine eşlik eden süreçlerdir. Bu bağlamda Smith ölçek politikasının önemli bir parçası olarak farklı aktörlerin “jumping of scales” yani mekânsal sınırları aşmaya ve biçimlendirmeye dönük pratiklerine vurgu yapar (Smith, 1993: 101 vd.).

Ölçekleri sabit ve hiyerarşik coğrafik birimler olarak kavrayan anlayışın yanında günümüzde ölçekleri ilişki ağları (networks) olarak kavrayan başka bir anlayış gelişmiştir. Bu anlayış ölçekleri sabit ve hiyerarşik toplaksal yapılar olarak görmek yerine içiçe geçen ve üst üste binen örgütlenme ağları olarak görür. Ölçeksel ağları önceden tanımlanmış mekânsal hiyerarşilere bağlamak yerine ölçekler arası yatay ilişkilerden hareket ederek belirli özgün yerlerde güç ve otorite ilişkilerinin gelişimi analiz edilmelidir (Jonas, 2011: 388). İki yaklaşım birbirinden tamamen farklılaşan bakış açıları ve kavrayışlara sahip değildir. Her şeyden önce ölçekler arası ilişkilerin önemi ve bu ilişkilerin biçimlenmesinin siyasal mücadelenin önemli bir nesnesini oluşturduğu konusu her iki yaklaşımın vurguladığı noktalardan biridir. Fakat buna rağmen ağ yaklaşımı ölçekleri dikey bir hiyerarşi içinde sabit mekânsal bir düzey olarak değil, daha çok aktör-ağları, kaynak akışları ve güç ilişkilerinin karmaşık eklemlenmeleri ile birlikte üretilen ilişkiyel varlıklar (Entity) olarak değerlendirir (Jonas, 2011: 397). Bundan dolayı bu yaklaşım yöntemsel olarak ölçekleri yatay ontolojik varlıklar olarak görür ve çıkış noktasını yer-merkezli bir şekilde herhangi bir yerden fakat onu biçimlendiren diğer ölçeklerden (ağlar ve akışlardan) izole etmeden ve ayırmadan oluşturmayı önerir. Aynı zamanda ağ yaklaşımı hiyerarşik süreçlerin ölçek oluşumundaki rolünü ret etmek yerine bu tarz hiyerarşik ilişkilerin güç ve otorite ilişkilerinin ve mücadelelerinin bir sonucu ve etkisi bağlamında önemli olduğunu düşünür. Bu bağlamda ölçeksel ilişkiler statik ve durağan değildir, dinamik bir şekilde sürekli sosyal-siyasal mücadelelerin konusu haline gelerek yeniden inşa edilir.

Ölçeklerin üretimi, mekân politikası veya ölçek politikası bağlamındaki çalışmalar (Smith: 2017; 1992, Cox: 1997; Brenner: 2001) mekânı ölçeksel eklemlenme süreçleri içerisinde dinamik, ilişkiyel ve politik bir varlık olarak betimlemişlerdir. Mekânın bu anlayışının belirmesinde yerellik (locality) çalışmalarının da önemli bir katkı sunduğu görülmektedir. Bu çalışmanın da çıkış noktasını belirli bir yerel mekân oluşturduğundan Doreen Massey’in kent temelli yerellik anlayışına değinilecektir. Çalışmaya temel oluşturan yerellik kavramı bu bağlamda Massey’in durağan statik yer veya yerellik tanımlamalarına karşı geliştirdiği dinamik kentsel gelişim modeline yaslanmaktadır. Doreen Massey (2005) yerellik analizini hem yerleştirilmiş olanın eşzamanlılığını (bir mekândan bahsedebilmemizin koşulu iki elementin birbiriyle ilişkili olarak konumlanmış olması gerekir) hem de eşzamanlı bir şekilde konumlanmış elementlerin karşılıklı bağlantısallığını (interlinked) dikkate alan ilişkiyel mekân anlayışının olanaklı kıldığını vurgulamıştır. Massey yeri (place veya locality) sosyal mekân olarak tanımlarken birbirleriyle etkileşim içerisinde mekânsal bir form oluşturan ilişki konfigürasyonu olarak görür. Ona göre yerellik çok çeşitli aktörlerin dâhil olduğu, zaman içerisinde inşa edilmiş, kurulmuş, gelişen ve değişen ağ ilişkileri içerisinde sosyal ilişkilerin kesiştiği tikel bir momente karşılık gelir. Yerellik bu şekilde sosyal ilişkilerin tikel bir mekânda kesişmesi ve yoğunlaşması (Intensity) süreci olarak tanımlanır (Massey: 2001: 138; Massey/Allen/ Pile, 2005: 156 vd.). Bu ilişkilerin bazıları yerin kendisiyle sınırlanmış olabilirken diğerleri ise her tikel yerelliği başka yerleri de içine alan daha geniş ilişki ve süreçlere bağlarlar. Bundan dolayı yerelliği anlamak için yerin ötesine uzanan bağlantılara başvurmak zorunluluğu vardır (Massey, 2001: 120). Bir yerin (kent olarak anlayabiliriz) karakterini, özgünlüğünü, sosyal yapı, yerel kültür ve siyasal karakterine işaret eden kimliğini anlamak için de daha geniş yerel-üstü ölçeksel bir bağlama yerleştirmek gereklidir. Yerler böylece sınırlandırılmış alanlar olmasından ziyade açık ve geçirgen sosyal ilişki ağları içerirler. Diğer yerlerle etkileşim içerisinde kimlikleri de özgünlük kazanır. Bir yerdeki sosyal ilişkilerin ölçeksel karmaşıklığından kaynaklanan farklı konumlanmalar kimliklerin de çoğullaşmasına neden olur. Ölçeksel eklemlenmeler ve bağlar mekânsal yeniden örgütlenme ve sosyal ilişkilerin yeniden farklı bir biçimde şekillenmesini sağladığından güç ve anlam dolu süreçlerdir. Massey sonuçta sosyal ilişkiler coğrafyasından hareket ederek yerelliklerin karşılıklı

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

ilişkiselliğini ve bağlantısallığını (Interconnectedness) vurgulamaktadır (Massey, 2001: 121-122). Massey'in bu şekilde mekâna ve ölçeğe dair teorik ağ yaklaşımlarına yaklaştığı ileri sürülebilir. Bu çalışma da ölçek ve yerellik kavramlarının ortaya çıkardığı ilişkiyel mekân anlayışını takip ederek Kemalpaşa yerel siyasetini ölçeksel eklemleme süreçleri ve ilişkileri içerisinde anlamayı hedeflemektedir.

3. NAHİYEDEN İLÇEYE ÖLÇEKSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ

Yerel mekânların geçirdikleri değişimleri anlamının temel yöntemlerinden birisi ölçeksel eklemleme düzeyleri ve biçimlerini analiz etmektir. Yerel mekânlar ve topluluklar konumlandıkları ilişki ağları (ölçekler) içerisinde evrimleşirler. Bu ilişki ağları veya ölçekler karşılıklı etkileşim içerisinde yerelden küresele kadar uzayabilirler. Bu anlamda bir yerel mekân, eklemleme örüntüsüne göre farklı ölçeklerle etkileşerek form ve içerik kazanır. Bu temel kabullerden hareketle araştırmanın temel bulgularından birini burada ileri sürmek mümkündür: *Kemalpaşa tarihsel olarak farklı ölçeksel eklemleme süreçleri içerisinde değişime uğramıştır. Günümüzde de bu süreçler özellikle 1989 yılında Gürcistan sınırının açılmasıyla beraber hızlanarak ve çok boyutlu bir hal kazanarak devam etmektedir. Bu değişim yakın zamanda özellikle idari eklemleme biçimine yansıyor nahiye veya köyden beldeye ve bugün ise ilçeleşmeye doğru evrilmektedir.* Yerleşim yerlerinin resmi idari statüleri her ne kadar yer yer devletin ölçeksel iktidar stratejilerinin bir sonucu gibi görünse de çoğu zaman eklemleme süreçleri doğrultusunda geliştiğini iddia etmek mümkündür.* Örneğin burada ele alınacak olan Kemalpaşa'nın 2017 yılında belde statüsünden ilçeleşme sürecine geçişi de böyle bir stratejinin ötesinde içinde bulunduğu ölçeksel eklemlemenin getirdiği değişimlerin birer sonucu olarak görmek gerekir. Bu tarz değişimler savaşlar gibi keskin ve hızlı istisnai dönemlerin dışında genelde uzun erimli değişim süreçleridir. Yerel mekân ve topluluklar bu süreçte siyasal, kültürel, iktisadi gibi birçok açıdan değişime uğrarlar. İktisadi eklemleme nüfusa, eğitim koşullarına ve dolayısıyla yerel topluluğun ihtiyaçlarına etkide bulunarak genel bir yerel yönetim sorununu beraberinde getirebilir. İleride göreceğimiz gibi Kemalpaşa bu açıdan iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Kemalpaşa bugünkü Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en uç kısmında yer alan bir sınır kasabası olduğundan ölçeksel değişimlere oldukça duyarlı bir coğrafik konuma sahiptir. Yerel, siyasal olarak belirlenmiş sınırdaki konumlanış özelliğini uzun süre yitirmemiştir. Osmanlı İmparatorluk devleti sınırlarında Batum'la yoğun ilişkileri olan kıyı boyu sınır yerleşkelerinden biridir. Kıyıda konumlanışı iç kısma nazaran deniz üzerinden daha avantajlı bir bölgesel ulaşım ve dolayısıyla etkileşim ağına açık olmasını sağlamıştır. İdari statülerin çoğu zaman eklemleme örüntülerini yansıtıldığı veya onun bir sonucu olarak şekil alabildiği düşünülürse Kemalpaşa'nın Geç-Ösmanlı döneminde Lazistan Sancağı içerisinde sahip olduğu köy statüsü ve aynı zamanda sancak merkezi

* Massey'e göre kent gibi belirli bir mekânsal formu üreten olguların başında bağlantılılık (connection) ve yoğunluk (intensity) gelmektedir. Kent diğer kentlerle ve kent olmayan yerlerle olan karşılıklı bağlantılılık içerisinde var olur. Bu iç ve dış bağlantılar yoğunlaşmaların temel kaynağıdır. Mekânsal açıklık ve karşılıklı bağlantılılık kentleri karşılıklı bağımlılık içerisinde sokarak farklı bireysel rotalar izlenmesini olanaklı kılar. Massey'e göre yerelin açıklık, yoğunluk ve akışkanlık özellikleri süreçler üzerine düşünmemizi zorunlu kılar. Kentlerin (yerelliklerin) tikel mekânsal bir forma veya konfigürasyona sahip olduğunu ve bu formun da belirli etkiler ürettiğini ileri sürer. Bu bağlamda kent tikel bir varlık olarak değil, sahip olduğu mekânsal form veya konfigürasyonun etkileri bağlamında değerlendirilmelidir. Etkileri bağlamında tikel mekânsal form veya konfigürasyonların üretici (generative) olmalarının yanı sıra aynı zamanda neden-sonuç ilişkisinden ziyade sonuçları açık süreçleri ifade ederler. (Massey/Allen/ Pile, 2005: 157-158)

* Burada devlet stratejilerinin de eklemleme örüntüsünü biçimlendiren temel süreçlerden biri olduğuna dikkat çekmek gerekir.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

durumunda olan Batum’la olan sıkı ve çok yönlü eklemleme ilişkisi dikkati çekmektedir. Bu ilişkiye dair özellikle Trabzon salnamelerinde sancak kaza ve nahiyelerine dair verilen bilgilerde sancak idari birimlerinin Batum’la yoğun bir ticari ve sosyal ilişki içerisinde olduğunu anlamak mümkündür (Müvahhit 1999: 142 vd.). Bu durumda 1852 yılından itibaren sancak merkezi statüsüne sahip olan Batum’un resmi statüsünün diğer yerel mekânlarla olan karşılıklı eklemleme biçimlerinin bir sonucu olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Aşağıda ele alınacak yerel anlatıların da desteklediği gibi Kemalpaşa (Makriyal) köyü Geç-Osmanlı döneminde Batum merkeziyle sıkı ve çok yönlü eklemleme ilişkisi içinde olmuştur. Yerelin 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra sancağın diğer birimlerinden farklı olarak (özellikle sancağın Batum’dan Rize’ye kadar uzandığı dikkate alınırsa) I. Dünya Savaşı sonlarına kadar bu ilişkiyi sürdürmüş olması dikkati çekmektedir. 1877-78 savaşından sonra Kemalpaşa köyü Rusların oluşturduğu Gonio Uçastok’una (nahiye) bağlı bir sınır köyü haline gelmiş ve Kemalpaşa’dan sonraki kıyı yerleşim yerleri ise Osmanlı sınırları içerisinde kalmaya devam etmiştir. Rus yönetimi altında Kemalpaşa Batum oblastı (Vilayet) içerisinde köy statüsünü sürdürmüştür.* Eklemleme örüntüsündeki bu farklılaşma Kemalpaşa’yı diğer kıyı boyu yerleşmelerinden ayıran temel noktalardan biridir. Savaştan sonra Rus yönetimi Badem’e göre Batum’u sancak merkezi (okrug) olarak bırakarak bu oblastı kurulan *askeri-örfi* idarenin bir parçası haline getirmiştir.

“Rus Kafkas Ordusu komutanlığının 1 Haziran 1877 tarihli geçici emrine göre bölgede beş yeni sancak (okrug) oluşturuldu. 23 Haziran 1877 tarihli geçici nizamname (polojenie) ile kazalardaki kadı meclislerine (mahkemelere) eskisi gibi yargı yetkisi verildi. Müslümanlar arasındaki kürek (katorga) cezası gerektiren suçlar dışındaki medeni hukuk ve ceza davalarına kadılar bakacaktı. Nizamname Rus devlet memurlarının yerel âdetlere ve inançlara saygılı davranmalarını emrediyordu... Kafkasya naibinin Batum ve Kars oblastları askeri valilerinin yetki ve yükümlülüklerine ilişkin 8 (20) Şubat 1879 tarihli talimatnamesinde bu valilerin kendi vilayetlerinde asayişten sorumlu oldukları ve nüfusu yavaş yavaş uygar yurttaşlığa (grajdanstvennost) hazırlamaları, ancak alışmış olduğu düzeni ve yaşam tarzını özel bir gereklilik olmadıkça keskin bir biçimde bozmaktan kaçınmaları gerektiği yazılıydı. Valiler vilayetlerindeki en etkili kişileri Güney Kafkasya’ya, hatta Rusya’nın içlerine bağlayan maddi ve manevi çıkarları olmasını sağlamalı ve bunun için ticareti geliştirmeli, okullara öğrenciler yollamalıydılar.” (Badem, 2018: 57)

Rusların oluşturduğu idari eklemleme stratejisinin askeri-örfi bir karaktere sahip olması bir taraftan merkezle olan bağlara (askeri valilerin yönetimi) vurgu yaparken öteki taraftan örfi boyutun yerel topluluk çıkarlarına, örf ve adetlerine uygunluğu gibi esnek bir eklemleme çabasını ifade etmektedir.* Buna göre yerel halk yargı dışında köylerin yönetimine de katılabiliyor ve köy cemaatleri ve kabile birliklerinin geleneksel yapıları korunmaya çalışılıyordu (Badem, 2018: 51-52). Kentlerden köylere doğru daha esnekleşen bir idari eklemleme örüntüsünün imparatorluk örgütlenmelerinde sık karşılaşılan bir durum olduğu bilinmektedir. Ayrıca Badem’in dikkat çektiği bu noktanın bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerin verileriyle de desteklendiğini vurgulamak gerekir. Rus yönetimi altında daha büyük yerleşim yerleri olan sancak ve kazalar askeri vali veya kaymakamlar tarafından yönetilmesine rağmen dağınık bir yerleşime sahip olan bölgede nahiye ve köyler daha çok yerel önde gelen görece geniş ve etkili aile birlikleri ile işbirliğine gidilerek yönetilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bölgenin Osmanlı İmparatorluk döneminde şekillenmiş bir dinsel ve etnik cemaat çeşitliliği ve ayrıca

* Candan Badem’in aktardığına göre Rus yönetimi Batum oblastını diğer yerlerde olduğu gibi sancaklar (okrug), kazalar (uçastok), nahiyeler (selskiy okrug) ve köyler oluşturarak Osmanlıya benzer bir biçimde idari anlamda yapılandırmıştır. Batum 1883-1903 arasında bir dönem idari merkez olma özelliğini yitirmiş fakat sonra yeniden oblast statüsünü geri kazanmıştır. Kemalpaşa idari teşkilat yapısı içinde nahiye olarak sayılmadığından köy statüsüne sahip olduğu düşünülmektedir. (Badem, 2018: 60, 69).

* Askeri-örfi idare hakkında bkz. (Badem, 2018: 51 vd.)

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bugünde Kemalpaşa'da belirgin bir şekilde siyasal öneme sahip aile veya akraba/sülale birlikleri şeklinde işleyebilen çeşitli kimlik/aidiyet gruplarının varlığı böyle bir yönetimsel esnekliği zorunlu hale getirmiştir. * Bugünde yerel siyasetin önemli bir parçası olarak işleyen bu akraba/sülale kimlikleri çalışmanın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır. Yerel veya bölgesel toplumsal yapının belirli özelliklerinin önemi, günümüzdeki sürekliliğinin ötesinde Rus idari yönetiminin askeri-örfi bir şekilde biçimlenişine olan etkisinde de görülebilir. Kemalpaşa'nın yukarıda vurgulanan bu dönemdeki etnik ve dinsel yapısına dair bilgilere de bölgeyle ilgili tutulan sınırlı Osmanlı ve Rus resmi kayıtlarından ulaşmak mümkündür. Bu kayıtlardan Doğu Karadeniz kıyı yerleşkelerinin etnik ve dinsel bir çeşitliliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıtlar her ne kadar resmi ulusal tasnifi ve bunların ifade ettiği çıkarları yansıtırsa da var olan çeşitliliği ortaya koymaya yardımcı olduğundan dikkate alınmalıdır. Bu tarihsel veriler özellikle günümüzde Kemalpaşa'da karşımıza çıkan Laz ve Hemşin kimliklerini anlayabilmek açısından önemlidir. Bu kayıtlarda Hıristiyan Laz topluluklarıyla beraber çoğunluğu Müslüman Laz nüfusunun ağır bastığı bölgede Gregoryen ve Katolik Ermeniler, Ortodoks Rumlar ve Müslüman Gürcüler şeklinde etnik ve dinsel çeşitliliği yansıtan tasnifler dikkati çekmektedir. Kemalpaşa (Makriyal) açısından bulabildiğimiz somut verilerden biri 1886 Gürcü nüfus kayıtlarında geçen bilgilerdir. 1886 nüfus sayımı verilerine göre Makriyal'da 143 hane mevcuttur. Sayımda toplam nüfusun 696 kişiden oluştuğu ve bunların 486 kişisi Laz ve 210'u ise Gregoryen Ermeni olduğu belirtilmiştir. * Bu veriye göre Kemalpaşa (Makriyal) Gonio kazasının en kalabalık kıyı köylerinden biridir. Burada sosyo-kültürel açıdan dikkat edilmesi gereken temel nokta bu tasniflerin doğru ya da yanlışlığından ziyade temelde bir çeşitliliğe işaret etmesidir. Bugün Hemşinli olarak kendilerini tanımlayan grupların bu tarihlere Gürcü kayıtlarında Gregoryen Ermeni olarak tasnif edilmesi bu grupların Gregoryen Ermeni olup olmadığına dair ulusal-etnik ve dini çıkarımlara izin vermez. Çeşitli ulusal tasnifler ile yerel kimlik tasnifleri arasında her zaman var olabilecek çelişki ve farklılıkları dikkate almak gerekmektedir. * Ulusal tasnifler oldukça keskin ve net sınırlarla bu yerel kimlikleri ele alırken yerel kimlik tanımlamaları ulus-devlet kodlamalarından oldukça farklılaşan esnek biçimler alabilmektedir. Kemalpaşa'da bugün yerelin kendi tanımlamalarıyla beliren Laz ve Hemşin kimlikleri bu çeşitliliğin devamı olarak görülmelidir.

Bu dönemde özellikle köy gibi küçük yerleşim yerlerine dair yazılı arşiv kaynaklarına bizim açımızdan ulaşmak mümkün olmadığından yerelde yapılan görüşmelerin sözlü aktarımlarını resmi arşiv kayıtlarıyla karşılaştırarak yerelin eklemlenme ilişkisinin dönüşümünü anlayabilmek mümkün hale gelmiştir. 1933 doğumlu bir görüşmeci bu döneme ilişki olarak şu bilgileri aktarmaktadır:

* Böyle bir esnekliğe rağmen savaş koşullarının binlerce Müslüman yerliyi Osmanlı'nın farklı topraklarına göç etmek zorunda bıraktığını unutmamak gerekir. Osmanlı yönetiminde Batum sancağının yoğun bir Müslüman nüfusa sahip olduğu da bilinmektedir (Özel 2010; Demirel 2009; Badem 2018: 139-160).

* Yazar özellikle Gregoryen Ermeni sayısının daha sonraki sayımlarda verilmediğini ve bu nüfusa ne olduğu sorusunu haklı olarak sormaktadır. Bu durumun da belirtilen ulusal-etnik tanımlamanın çelişkilerini göstermesi açısından önemlidir. Dönem itibarıyla dinsel aidiyetin etnik tanımlamada önemli bir işlevi olduğu düşünülürse Ermeniliğin yanında Hristiyanlık vurgusunun ulusal çıkar tanımlamalarıyla ilişkili olduğu ileri sürülebilir. Nureddin Parlak'ın bu konudaki yazısına ulaşmak için bkz. bkz. https://www.academia.edu/33108517/XIX._ve_XX._Y%C3%9CZYIL_KAYNAKLARINA_G%C3%96RE_ARTV%C4%B0N%C4%B0N_DEMOGRAF%C4%B0K_YAPISI (22.06.2020)

* Özellikle bu bölge Hemşinlilerinin daha erken bir safhada Müslüman oldukları dikkate alınırsa Gregoryen tasnifinin ulusal çıkarları yansıtmaya olasılığı yüksektir. Ayrıca Hemşinli ve Ermenilik arasındaki ilişkiye dair de bkz. (Simonian: 2007)

“Babam da Batum’da tüccarlık yapardı. O hudut kapandığı zaman geldi bu tarafa. Ondan sonra bağ, bahçede çalıştı... Kemalpaşa burası Cumhuriyet kurulduktan sonra Türkün eline geçti. Burası Rus’un elindeydi. Kopmuş diyoruz ileride. Oraya kadar hudut oradaydı. Oradan oyanı Hopa. Kemalpaşa bölgesi Rus’un elindeydi. İşte bu Cumhuriyet kurulduktan sonra anlaşmalı yani savaşıyla değil burası Türkiye’ye kaldı... Şimdi buranın eskileri askerlik yapmamıştır. Rusya almıyordu askere. Mesela babam, amcamlarım o yaştaki adamlar askerlik yapmamışlardır. Rus almıyordu. Türkiye’de hudut Kopmuş’taydı (Y.N: Kopmuş Kemalpaşa ve Hopa arasındaki bir kıyı şeridine verilen addır). Burası Rus elindeydi onun için... Şimdi ilişki şöyle yani. Bu kapı tabii Rus elindeydi ama bu kapı şimdi nasıl gidip geliniyor ya işte dedim ya babamda Batum’da idi. Bu halk gidip geliyordu. O zaman aşağı yukarı belki de Rize; Trabzon’a kadar ki halk geçimi Batum’da şimdi nasıl Gürcü’ler Batum mesela burada geçim sağlıyor ya. Aynı o şekil buradaki halk geçimi oradan sağlıyormuş. Batum’dan. Yani Trabzon’dan aşağısı geçimini Batum’dan sağlıyormuş... Orada buradaki meyveleri götürüp satıyorlarmış. Orada buradaki meyve portakal mesela mandalina portakal... O zamanlar bir kilo portakal için 1 kırmızı Lira verirlermiş. İşte ne varsa... Buranın halkı Batum’dan geçiniyordu yani... Benim babamla amcam Batum’da tüccarlık yapıyorlardı. Hudut kapanınca babam geldi amcam gelmedi. Orada kaldı. Daha sonra kaçırım diye. Fakat birden hudut kapanınca kaçamadı orda kaldı. İşte orda amcam oğlu var dört tane. Üçü öldü bir tane kaldı yani... Sınır kapanınca buranın halkı sıkıntı çekti... Bizim burada Sonbay’lar var ağalar. Sonbay’lar burasının eski ağalarıdır. Yani hakiki ağadır. Devlet tarafından tayin edilmiş. Burası Rusya Türk el altında olmadığı için Rusya’dan buraya fazla şey etmemiş... Burada halk birbirine girmiş ben idare edecem sen edeceksin diye. Rusya’da göndermiş ağayı. Orada ağa buraya yani şimdi nasıl kaymakam gönderiyorlar buraya idare ediyor aynı o şekilde. Yani resmen devlet tarafından Ağa olarak gönderilmiş. Onlar idare ediyorlarmış... Kemalpaşa’nın yarısı onların.” (G7)

Görüşmecinin aktardığı bu veriler köye dair yukarıda varsayılan esnek idari yönetimi ve bugünkü diğer sahil yerleşimlerinden farklı olarak 1921 yılında yeniden Türkiye sınırlarına dâhil oluncaya kadar Rus yönetimi altında ve daha sonra 1937 yılında sınırın kapanmasına kadar Batum’la tarihsel süregelen iktisadi, sosyal ve kültürel ilişkilerin sürekliliğine işaret etmektedir. Fakat görüşmecinin Sonbay’lara dair aktardıklarına dair bir düzeltmeyi yapmak gerekir. Hiçyılmaz 1835 nüfus kayıtlarına dayanarak Kemalpaşa’nın (Makriyal) Batum sancağının Gonio nahiyesine bağlı Liman’la beraber yaklaşık 492 nüfusa sahip bir köyü olarak görünmekte olduğunu ve köyün imamı İmamalioğlu Osman ve nahiyenin ileri gelenleri arasında yine onun torunu olarak kaydedilen Ömer bin Ali’nin aslında Zonbaia (Sonbay) ailesinin bir üyesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu bilgi de ağa ünvanına sahip ailenin zaten Rus hâkimiyetinden önce Kemalpaşa’da ileri gelen ailelerden biri olduğunu ve 1877-78 Rus idaresinden sonra da bu konumunu koruyarak belki de daha da güç kazanarak köyün ağası haline geldiğini göstermektedir (Hiçyılmaz, 2015: 31).

Ayrıca hem nüfus kayıtlarından hem de görüşmecilerin aktardıklarından bu dönemde yerel toplumsal yapıya dair bazı ipuçları çıkarılabilir. Hiçyılmaz bu bağlamda köyde 53 farklı sülale adının geçtiğini tespit etmiştir (Hiçyılmaz, 2015: 34, 66). Bu da sülale denen birliklerin bu tarihte hane tabanlı, sayıca çok geniş olmayan, oldukça dağınık ve parçalı soy birlikleri görünümünde olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu veriler açısından bir şerh düşülmesi gerekmektedir. Bu birliklerin ne kadar geniş olup olmadığını sadece nüfus kayıtlarındaki tasnifle tanımlamak mümkün değildir. Bu kayıtlara bakıldığı zaman daha çok hane temelli bir tasnif dikkati çekmektedir. Akrabalık sistemini tam olarak çözümlenmek bu verilerle neredeyse imkânsızdır. Kayıtlarda kardeş, torun, yeğen gibi akrabalık bağlarını belirten ibareler kullanılmasına rağmen babasoylu tasnif kadın nüfusu ve evliliklerin tespitini mümkün kılmaz. Hem resmi kayıtlardaki sülale vurgusu hem de görüşmecilerin aktardıkları birlikte düşünüldüğünde genişliği tam olarak bilinemesi de aile/akraba birlikleri günümüze kadar toplumsal yapıyı oluşturan temel sosyal birliklerden biridir. İçerisinde yer alan üyelerin toplumsal konumunu ve saygınlığını belirlediğinden yerel ve bölgesel iktidar ilişkilerinin de önemli bir

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

parçasını oluşturmaktadır. Bu tarihte köyün ve mahallenin ileri gelenleri, imamları ve muhtarları olarak kaydedilen sülalelerin örneğın Sonbaylar, Lokumcuoğlu gibi günümüze kadar ilçenin en etkili ve büyük sülaleleri olarak geçmektedir.

Görüşmecinin yukarıda aktardıkları geçimlik üretim faaliyetlerinin yanında Rusya ve Batum’la deniz ve kara bağlantılı olarak tarımsal ve hayvansal ürün ve küçük meta mübadelesine dayalı ticari ilişkilerin de sürdürüldüğünü göstermektedir. Bölgenin yüksek vadilerden oluşan topoğrafik yapısına rağmen Kemalpaşa’nın kıyıda geniş düzlük alanlara sahip olması köyde pirinç, mısır ve narenciye ekimini ve ticaretini olanaklı kılmıştır. Kemalpaşa (Makriyal) bu dönemde büyük oranda bugün kendilerini Laz olarak tanımlayan aile ve akraba topluluklarının yerleşik olduğu bir yer görünümündedir.* Köyde yerleşik Laz aileler bu bağlamda hiyerarşik bir toprak sahipliği sistemini de ortaya çıkarmışlardır. Merkezde ileri gelen başta Sonbaylar, Lokumcular olmak üzere önemli oranda Laz aileler yakın tarihe kadar köydeki arazi ve toprakların büyük kısmını ellerinde tutmaktaydılar. Bu durum yerel ekonomik kaynakların yakın tarihe kadar büyük oranda az sayıda Laz ailenin elinde toplandığını göstermektedir. Ayrıca Rusya ve özellikle Batum merkeziyle ilişkili yerelden bu merkezlere doğru emek hareketliliğini de tespit etmek mümkündür. Hemşinli görüşmeciler yer yer eskiden dedelerinin hayvansal ürünler ve canlı hayvan ticareti yaptıklarına işaret etmişlerdir. Bugünkü Hemşinli toplulukları bu dönemde ağırlıklı olarak Kemalpaşa çevresindeki diğer köylerde yerleşiktirler ve 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı ve sonrasında bölgede yoğun göç hareketliliği yaşayan gruplardan biridir. Bazı görüşmeciler özellikle bu tarihlerde Osmanlı idaresinde bulunan Hopa’dan askerlik yaşı gelmiş olan Hemşinli gençlerin Rus idaresi altında askerlik yükümlülüğü olmadığından Kemalpaşa’ya ve daha çok çevre köylere göç ettiklerine işaret etmişlerdir.

“Bunlar esasen Hopa’dan gelmez. Buradaki Hemşinli Hopa’dan gelmezler. Bütün akrabaları Hopa’da var. Fakat şimdi bunlar şöyle çoklaştılar... Yok, buraya göç etme ta şeyde dedim ya burası Rus’un elindeydi. O zaman göç ettiler kaçtılar geldiler... Merkezde yok idi kimse. Köylerde ama şimdi merkeze doldular. Eskiden köylerde yaşıyorlardı. Şöyle geldiler şeyden Hopa’dan buraya. Şimdi dedim ya burada askerlik yok idi. Hopa’da var idi. Ee şimdi orada askerlik çağına gelen delikanlı kaçtı geldi bu tarafa. Askerlik yapmayayım diye gitmeyeyim diye. Burada tabii işte o büyük arazi sahipleri işte o ağalar belli başlı aileler büyük arazi sahipleri. Geldi evliyse karısı da vardı bekâr ise bekâr olarak geldi bunlar o zenginlere o büyük arazi sahiplerine sığındı. Ondan sonra tabii arazi para mı ha burası da senin olsun burada otur öyle öyle yani askerlik çağına gelen kaçtı geldi kaçtı geldi öyle öyle geldiler buraya. İşte burada eyleştiler burada kaldılar gitmediler. Sonra hudut açıldı ama daha gitmediler kaldı burada. Burada kaldılar.” (G7)

“Dedem, babam Hopa-Koyuncular köyündendir, biz Kemalpaşa Köprücü köyündenizdir. Kemalpaşa’da ki araziye babamın dedesi almış. O şekilde Kemalpaşa’ya gidiyoruz. Dedemin babası Rusya’yla ticaret yapıyordu. Ali derlerdi ona. Ali Şivan’lı. Her sülale yapı olarak kendi içinde birbirine çok bağlıdır. Köy bazında milliyetçilik vardır. Mesela bizim köyde 7-8 tane sülale vardır. Şimdi her sülalenin kendi içerisinde bir bağı var. Bizim sülale adımız Şirvan ama soyadımız Aydın’dır. Kemalpaşa nahiye müdürlüğüken özellikle merkez 3-4 aileden sorulurdu. Bunlar Lokumcular, Sonbaylar birde Kohalar aileleridir... Kohalar Üç Kardeş köyü onların olduğu taraftır. Yaşlılar gidince araziler taksim edilince yani parseller küçülünce bu sefer onlar sattılar. Satılınca diğer aileler aldılar. Bu sefer o aldı o aldı onlar göçtü. Bizim köy Laz ve Hemşin karışıktır. (Y.N: tespit edilen

* Bugün görüşmecilerin kendilerini sınıflamak için kullandığı Laz veya Hemşinli tasniflerinin ilgili dönemdeki aktörlerin de kullandığı bir tasnif olup olmadığı ve bu bağlamda aile/sülale özdeşliklerinin nasıl bir rol oynadığı sorusu daha geniş tarihsel araştırmaları gerektirmektedir. Araştırmacı bu olgunun bölgede modernleşmenin hız kazanmasıyla oluştuğu izlenimine sahiptir.

... tek karışık köydür) Lazlar, Hemşince bilir bizim Hemşinler Lazca bilir. Bizim aile bağlarımız çok güçlüdür. Her eve bizim çocuklar gider onlar gelir. Babam otoriter bir insandı. Annemi köy çok severdi el üstünde tutarlardı. Aile içerisinde amcalarımın eşleri, amcalarımın çocukları, bizler anne bir ödev verince yapılırdı. Ölen belediye başkanı amcam Asım Aydın. Ağabeyim derdi ki sen sen sen bunlardan sorumlusunuz tamamdır. Biz 8 kardeşiz bizim 6 tanemiz köydeyiz. İki ağabeyim dışarıda. Amcamın da 7 çocuğu var. Onlar da evde. Bizim köydeki ev büyüktü. 13 çocuk. Birde benim eşim üvey amcamın kızı 14 çocuk. Bir evdeydik. Babam ailenin büyük evladydı, dedemin büyük çocuğu.” (G2).

Özellikle Hemşinli toplulukların sülale yapısının Laz ailelerden farklılaşığına işaret eden bu veriler bu toplulukların günümüze kadar daha çok geniş aile ve sülale birlikleri içerisinde yaşamakta olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İleriki bölümlerde bu birlik yaşamının yerel siyasetteki rolü üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır. *Yereldeki ölçeksel eklemlenme örüntüsünün önemli bir parçasını bu aile ve sülale birlikleri teşkil etmektedir.* Yerelden küresel ölçeğe uzanabilen bu ilişki ağları ticari, sosyal ve siyasal anlamda bağlantılar yaratmakta ve az ya da çok keyfiyete dayanan siyasal sınırlar karşısında direngen olabilmektedirler. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Batum Sancağında bazı Hemşinli ailelerin Anadolu'nun kuzey batı bölgelerine göç ettiği bilinmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi yerel ölçek düzeyinde de örneğin Kemalpaşa ve Hopa arasında göç hareketliliği yaşanmıştır. Bu dönemde oluşturulan sınırlar oldukça geçirgendir ve akrabalık ilişkileri bu geçirgenliği sağlayan temel eklemlenme biçimlerinden biridir. Yerel toplumsal yapıların büyük oranda farklı ölçeklere uzanabilen bu tarz eklemlenme ilişkileri bağlamında geliştiği ve değişime uğradığı dikkate alınır 1921'den sonra yeniden Türkiye sınırlarına dâhil olan Kemalpaşa'nın Batum'la ilişkilerinin zayıflamasıyla beraber bu örüntü yeni bir form kazanmaya başlamıştır. İmparatorluk idari mekânlarının parçalanması ve yerelliklerin ulusal düzeyde yeniden inşası bu yerelliklerin iktisadi, kültürel ve siyasal vb. birçok açıdan “ulusal pazara” eklemlenme süreci içerisine girmeleri anlamına gelmektedir. Bu süreçte yerel mekânlar ölçeksel olarak yeniden yapılanırlar. 1921'de Rusya'yla yapılan Moskova Antlaşması sonucunda Sarp köyü yeni sınır köyü olmuş ve Kemalpaşa'da yukarıda belirtildiği gibi Türkiye sınırlarına yeniden dâhil edilmiştir. Kemalpaşa Cumhuriyetle beraber yeniden ölçeksel olarak farklı bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. 1924 yılında yapılan idari düzenlemelerle beraber Kemalpaşa Rize vilayeti içerisinde Hopa'ya bağlı bir nahiyeye dönüştürülmüştür. Eski adı Makriyal olan yerleşim yeri Cumhuriyetle beraber Kemalpaşa adını almıştır. 1936 yılında Çoruh vilayeti tekrar Artvin merkez olmak üzere idari olarak yapılandırılmıştır (Başaran 2018: 52 vd.). Kemalpaşa böylece Rize'den ayrılarak 1980'lere kadar Artvin merkez olmak üzere Hopa'ya bağlı bir nahiye statüsü kazanmıştır. Sınırın tekrar yer değiştirmesi Kemalpaşa'nın Batum'la olan tarihsel ilişkisinin de değişmesi anlamına gelmiştir. 1937 yılında sınırın tamamen kapanmasına kadar bu ilişkiler izinli geçişlerle sürdürülebilmiştir. Farklı türde eklemlenme ilişkileri akrabalık, toprak mülkiyeti, emek hareketliliği bu süre içerisinde belli ölçüde varlığını sürdürürken ağır da olsa yeniden inşa edilen ulusal mekâna doğru yeni bir biçim ve hız kazanmaya başlamıştır. Yerelin tarihsel eklemlenme örüntüsü esasen sınırın tamamen kapanmasıyla önemli bir kırılma yaşamıştır. Batum'la olan çeşitli tarihsel eklemlenme ilişkileri sönümlenmeye başlayarak yaratılan ulusal mekân coğrafyasına doğru yeniden farklı düzeylerde eklemlenme süreci içerisine girmiştir. Yerel topluluğun yeniden bağlandığı Hopa ilçesi ve kıyı boyunca kara ve deniz ulaşımının mümkün olduğu Rize ve Trabzon vilayetleriyle idari, ticari ve sosyal ilişkileri güçlenmeye başlamış ve Batum bağlantısının kopuşuyla yerel geçim kaynaklarının azalışı sonucunda batıya doğru emek hareketliliği veya göçü de artmaya başlamıştır. Görüşmecilerin işaret ettiği bu yeni eklemlenme biçimleri başta İstanbul ve Zonguldak olmak üzere ulusal ölçeğe

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

doğru genişlemeye başlamıştır. Yerelde merkezi devletin nahiye idari örgütlenmesi özellikle sınırın kapanmasına eşlik eden Soğuk Savaş süreciyle beraber güvenlik merkezli bir şekilde inşa edilmiştir. Yerel birimlerin idari statülerinin önemini dikkate aldığımızda eczacılık yapan ve yerelde Erken Cumhuriyet döneminden itibaren şubesi olan CHP örgütünde oldukça etkin bir görüşmeci kasabanın eski idari eklemlenme derecesi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Nahiyeydi orası. Bir tane nahiye müdürümüz vardı benim tanıdığım. Ben 1954-55’i hatırlıyorum. O zaman yolumuz tabi dağdan gidiyor. Liman köyünde bir bölük asker vardı. O zaman Sovyetler dağılmamış bizim burada çok ciddi bir tabur var. Dağda, Sarp’ta ve orda yine bir bölük vardı. Kemalpaşa nahiye müdürlüğü bir de jandarma komutanlığı var. 2-3 tane nahiye müdürlüğünün bekçileri vardı. Nahiye müdürünü devlet gönderiyordu. Toplam 8 personeli vardı. 1977’de Kemalpaşa’da eczane açtım... 1977’de nahiye müdürümüz vardı. Birde karakol vardı yani jandarma komutanlığı vardı. Uzman komutan vardı. Sağlık ocağı vardı. Doktorumuz vardı. Ortaokul yoktu, Hopa’ya geliyordular. İlkokul vardı sonradan ortaokul 1962-1963’ten sonraydı yaptırıldı. Lise zaten yoktu, 1991’de açıldı. Oda Asım ağabeyim ve ben bir akrabamızdan bir arsa aldık oradan orayı milli eğitime verdik. Onun üzerine yaptılar okulu.”(G2)

Görüşmecilerin aktardıklarından hareketle merkezi devlet kurumlarının yereldeki inşa sürecinin Erken Cumhuriyet döneminden itibaren hız kazanmış olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Sınır yerleşkesi olduğundan güvenlik kurumlarının ağırlığı dikkati çekmektedir. Nahiye müdürlüğünün varlığı doğrudan merkezden atanan görevliler yoluyla idari yönetimin oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Bir görüşmecinin aktardığına göre ilk Nahiye Müdürü doğrudan merkezden atanmamış yerelden bir önceki dönemde de etkin olan Sonbay ailesinden Mustafa Sonbay bu görevi üstlenmiştir. Bu da ailenin yeni dönemde de bazı idari görevler üstlenebilecek kadar etkili olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Erken Cumhuriyet döneminin ilk aşamalarında yereldeki iktidar sahipleriyle belli düzeyde bir uzlaşımın var olduğuna işaret etmektedir. Mustafa Sonbay’dan sonraki bütün müdürler yerelin dışından atanmışlardır. Genel olarak merkezi devlet ile yerellikler arasındaki eklemlenme ilişkilerinin tarihsel olarak farklı özellikler gösterdiği ve farklı biçimler alabildiği bilinmektedir. Modern dönemde uluslaşan devletler bu ilişkiyi farklı yönetim tarzları bağlamında düzenlemeye çalışmış olsa da temelde yaşanan süreç bu iki ölçeğin birbirine farklı düzeylerde ve biçimlerde sıkı bir şekilde eklemlenmesine işaret eder. Bu bağlamda yerel toplumsal yapıdaki iktidar ilişkileri ile merkezin otorite ilişkileri arasındaki etkileşim merkez ile yerel arasındaki idari eklemlenme sürecinin özgün bir parçasını oluşturur. Bu sürecin hem uzayan bürokratik aygıt içerisinde hem dem bürokratik aygıt ve yerel topluluk karşılaşmaları bağlamında çelişki dolu olduğu, sürekli müzakereyi gerektirdiği ve merkezin yerele taşınmayı çalıştığı ilişkiler karşısındaki dirençle beraber oluşan yeniden şekillenmeler içerdiği unutulmamalıdır (Migdal: 2004). Burada işaret edilen siyasal eklemlenme süreci sadece dar anlamda devletin yereldeki kurumlarının inşasını değil aynı zamanda yerel demokratik temsili kurum ve ilişkilerin oluşumunu da içermektedir. Yerel topluluğun belirli özellikleri böylece sadece merkezi bürokratik devletle yaşanan etkileşim biçimlerinde değil aynı zamanda beliren temsiliyet ilişkilerinde de kendisini göstermektedir. Yerel toplumsal ilişkiler demokratikleşme bağlamında güçlenen yerel temsil kurumlarının biçimlenişini önemli oranda etkilemektedir. İleriki bölümlerde Kemalpaşa’daki bu tarz farklı etkileşimler üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır. Erken Cumhuriyetle hız kazanan ulusal kapitalist modernleşme bağlamında Kemalpaşa yerelinde de her iki biçimde eklemlenme süreçleri hız kazanmıştır. İdari statü olarak nahiye dar anlamda siyasal eklemlenmenin daha da güçlenmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan yerelde oluşan temsili ilişkiler geniş anlamda siyasal eklemlenmenin diğer boyutunu meydana getirmektedir. Yerel iktidar ilişkileri ve toplumsal yapı burada da oldukça belirgin bir şekilde yeniden

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

karşımıza çıkmaktadır. 1989 yılında Belde Belediyesi teşkilatı ve seçimleri yapılan kadar milletvekili, muhtarlık ve il encümen seçimleri yerelde temsiliyetin ve dolayısıyla siyasal eklemlenmenin temel süreçlerini oluşturduğu söylenebilir. Erken Cumhuriyetten itibaren yerel iktidar sahipleri ve ileri gelenler bu eklemlenme ilişkilerinin kuruluşunda önemli roller üstlenmişlerdir.

“Encümenliğe o seçilirdi il encümenliğine. O şey Kadir Efendi (Sonbay) diye bir adam vardı. Ben onu tanıyorum. İlk o seçilirdi. O öldükten sonra bu Bostancı seçildi işte. Ali Rıza Bostancı... O seçilirdi birkaç devrede o yaptı... Ee sonra Bostancı biraz tahsilli idi o zamanlar eski Rüştüye mezunu idi. Tahsilli idi. Tüccardı, tüccarlık yapardı yiyecek ve giyim üzerine. Tabii halkta onu destekliyordu. Tahsili de vardı. İşte birkaç devrede o seçildi. Sonbay’lardan sonra o seçildi... Ondan sonrada partililik başladı... Çoklu partiye seçim başlayınca tabi herkes oyuna baktı. Herkes başkaldırdı... Buradan Kemalpaşa’dan ilk kuranlar (Demokrat Parti’yi kastederek) Nuri Sonbay ondan sonra ee şey Mevlüt Tantoğlu ondan sonra Recep Demirci başa geçti. Onlar kurdu... Tüccar değildiler o zaman yaşlıydılar biraz kabadayı adamlar idiydiler yani onlar kurdular. Ondan sonra eniştem var idi... İşte ee kuranlar onlar idi... Hükümette sözleri geçer, mahallede de geçer... Adamın elinde salahiyyet var yani.” (G7)

Erken Cumhuriyetle beraber yerelde temsili yapı ve ilişkiler devlet ve parti özdeşliğinin sınırları bağlamında güçlenmeye başlayarak CHP Parti şubesi ve halk odasının kuruluşu gerçekleşmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi CHP’sinin ulusal ölçekte yaygınlaşan modernleşme politikaları siyasal eklemlenme sürecinin dar anlamdaki boyutunun farklı reformcu kurumlar üzerinden yerelliklere doğru genişlemesi anlamına gelmektedir. CHP’nin ulusal ölçekte ulusal-reformcu kimliği yayma ve benimsetme politikaları Kemalpaşa’da parti teşkilatlarının ötesinde köylere kadar nüfuz etmeye başlayan eğitim kurumlarını karşımıza çıkarmaktadır. Bu bağlar aynı zamanda yereldeki Laz ve Hemşinli toplulukların ulusal-reformcu bir kimliğe yakın tutumlarını ve daha sonra gösterileceği gibi güçlü bir CHP parti kimliğinin varlığını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bir görüşmecinin babasına dair aktardıkları hem bu bağları hem de yerel iktidar konfigürasyonunu göstermesi açısından oldukça önemlidir:

“Bizim kavim dağa bağlı, dağ dibi köyleri hep Hemşinli. Sülale kalabalıktır. 100-120 hane vardır. Hem kalabalık bir sülale... Nüfus... Bu açıdan ikinci sülale olabilir Kemalpaşa’da. Birinci ikinci derece aile bağları hala o sıcaklık vardır. Cumhuriyet kurulduğunda okur-yazar olanları topluyorlar. Babam okur-yazarmış. Beşikdüzü’ne götürmüşler. Orda Köy Enstitüsü’nde babama kurs vermişler. İki kişiler geri geliyorlar, köyde halkı topluyor. Kaya Köyü. İlkokul ve ilkokulu da yapıyorlar. Haliyle iyi eğitim alıyor. Babam köyün veterineriymiş. Babam köyün imamıymış. Şimdi belediye binasında panoda ilk öğretmen babamdır. Hasan Tatar. Resmini bulamadık. Bir ilktir. Köyde öğretmenlik yapmış. Şimdi burada ortak kanaat şudur. Beni de gururlandıran böyle. Bu adam köyüne toprak kazandırmıştır. Kendisi bir metrekare almamıştır. Köylüye okuma-yazma öğretmiştir. Burası ağalara bağlı. Topraklar hep ağaların. Cumhuriyetin ilk döneminde. Babam muhtardır köyde. Cumhuriyetin ilk dönemi. TBMM’ne dilekçe yazıyor. Bir partinin genel başkanı, kurucusu Cumhuriyette de parmak izleri olan bir adamın benim evde mektupları ve dilekçe cevapları vardı. Ben gördüm onları. Kanun çıkıyor herhalde Kadastro Kanunudur. Diyorlar ki köylülere şu anda elinde olup kullandıkları, işledikleri araziler o köylüye kayıt olacak. O köylünün üzerine. Ülke devlet oluyor. Bu dilekçeyi, haberi babam alır almaz hemen köylüyü topluyor diyor ki kullandığınız arazileri size tapulayacağız. Bunu duyunca arazinin esas sahipleri ağalar babamı çağırıyorlar. Diyorlar ki hangi memlekette ne kadar arazi istiyorsan sana verelim, tapulayalım sen köylüyü uyandırma, bizim arazilerimizi köylüye verme. Babam kabul etmiyor. Babamı öldürtmek için adam kiralyorlar. Jandarma ağanın emrindedir. Karadeniz’in kıyıcığında yok sanırsın ama mazisi bilinmez. Bizzat yaşlıların anlattığı hikâye bu. Babamı karakolda bırakıyorlar. Akşama bırakırız akşama yolda öldürtürüz. Gece geç olmuş köylüler bakıyor ki babam gelmemiş bu Hasan nereye gitmiş. Babamı arıyorlar. Babamı bırakıyorlar bu yol ayırımında babam diyor ki ben gitmem. Ben köy muhtarım diyor. Bu jandarma ağanın emrinde değil benim emrimde olacak, beni jandarmayla gönderin giderim yoksa gitmem diyor. Tamam diyorlar belli bir yere kadar götürün bırakın o işi hallederler. Jandarmanın terk edeceği yerde gürültü var. Bizim köylüler gelir. Babamı

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

jandarmadan alıp köye giderler. Şimdi o köyü gören beni gören hemen babamı hatırlıyor. Bu köyü rahmetli babası vermiştir bize. Halkı satmadı toprağı köylüye verdi. Sülalede babamı unutturacak bir adamda görmedim yani. Şimdi benden çok babam tanınır benli kuşakta.” (G3)

Yerelde Erken Cumhuriyet döneminde Köy Enstitüleri ve daha sonraki öğretmen okullarında eğitim almış ve yine yerelde öğretmenlik yapmış çok sayıda kişiye rastlamak mümkündür.* Yereldeki güçlü CHP temsiliyetinin ve aynı zamanda 1960’lı ve 70’li yıllarda sol-sosyalist hareketlerin (özellikle Dev-Yol hareketi) yayılmasında esas rolü oynayan ulusal ölçekte hareketlilik gösteren ve bu ölçüğe eklenmiş öğretmen zümresi olduğu söylenebilir. Temsili ve farklı tarzda kurumsal bağlar sonuç olarak Erken Cumhuriyetten itibaren güçlenmeye başlayarak yereldeki farklı aktörlerin yerel toplumsal yapıyı ve ulusal-merkezle olan ilişkiyi biçimlendirmeye dâhil olmasını sağlamıştır. Artan bu tarz eklenmeler daha geniş kapsamda 1950’li yıllardan sonra genişleyen ulusal kalkınma ve modernleşme politikaları bağlamında değerlendirilebilir. Yerelin ulusal ölçüğe eklenme düzeyi bu politikalar doğrultusunda artmaya devam etmiştir. Özellikle 1950’li yılların ortalarından itibaren Kemalpaşa’da çay tarımına başlanılmış ve ağırdan olsa geçim kaynakları kıt olan yerel hanelerin temel üretim faaliyetlerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca bu bağlamda 1975 yılında Kemalpaşa Çay Fabrikasının kuruluşu gerçekleşmiştir. Yerelin üretim faaliyetleri böylece ulusal ve hatta küresel piyasalara eklenerek toplumsal yapıdan biyofiziksel dokuya kadar yerel mekân kapsamlı bir şekilde yeniden biçimlenmeye başlamıştır.* Yine bununla ilişkili olarak yereli ulusal yol şebekelerine bağlama çalışmaları da hız kazanmış ve aynı yıllarda Trabzon’a kadar olan karayolu bağlantısı tamamlanmıştır.

Aynı dönemde çok partili hayata geçişle beraber yerelde hem daha rekabetçi hem de yerel siyasal katılımın artmasını sağlayan temsili yapı ve ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Dördüncü bölümde bu konuya özellikle seçimler ve oyların dağılımı açısından yeniden dönülecektir. Bu yöndeki esas gelişme yerelde yapılan referandumdan sonra 1989 yılında Belde belediye teşkilatının kurulmasıyla gerçekleşmiştir. 1989 yılında ilk belediye seçimleri gerçekleştirilmiş ve farklı siyasal partilere (veya bağımsız olarak) dâhil olan yerel aktörler seçimler bağlamında belediye yönetimi için rekabet etmişlerdir. Belediye teşkilatlarının kurulması yerel siyasetin gelişmesi açısından oldukça önemli bir süreci ifade ettiği bilinmektedir. Bu süreç yerel toplulukların kendi kendini yönetme deneyimi kazanmasında ve yerel temsil ve seçim mücadelelerinin gelişiminin önünü açmasından dolayı oldukça önemlidir. Temsili siyasal sürecin genişlemesi ve belde teşkilatının kurulması yukarıda belirtildiği gibi birçok farklı ölçekselle değişimle ilişkili olarak eşzamanlı bir şekilde yaşanmıştır. Bu tarz değişimlerin esas kaynaklarından birisi yukarıda da iddia edildiği gibi yerelin eklenme örüntüsünde yaşanan değişimlerdir. Aynı süreçte örneğin yerelin nüfusunda da belirgin değişimler yaşanmıştır. Aşağıdaki Cumhuriyet dönemini kapsayan tabloda görüldüğü gibi 1980’den sonra köylerin nüfus artışı yavaşlamaya ve hatta düşmeye başlarken Kemalpaşa merkez nüfusu sürekli bir şekilde artış göstermeye başlamıştır. Farklı biçimlerde kurumlaşmanın yoğunlaştığı Kemalpaşa merkezi 1975’ten günümüze kadar köylerden nüfus akışına sahne olmuştur. Örneğin

* Belediye binasında bu kişilerin isimleri ve resimleri panolaştırılmıştır.

* Çay tarımı ile yerel toplumsal yapı ve ilişkilerin dönüşümü arasındaki ilişki kendi başına araştırma konusu olmaya aday bir sorunsallık niteliğindedir. Özellikle Laz ve Hemşinli gruplar arasındaki eşitsiz ilişkilerin dönüşümü, Hemşinlilerin uzun zamandır yürüttüğü hayvancılık faaliyetlerinde yaşanan gerileme ve kent merkezi ve tüketim odaklı bir topluluk yaşamının önem kazanması gibi birçok etken burada bu olguyla ilişkili görünmektedir. Birçok farklı üretim etkinliğinin monokültür çay tarımının teşviki ve üstlenilmesiyle terk edilmeye başlandığı tahmin edilebilir. Ayrıca ormanlık alanların çay tarımına açılması için yapılan müdahaleler de biyofiziksel dokuda değişimler meydana getirmiştir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

TUİK verilerine göre 1975 yılında Kemalpaşa'nın en kalabalık köyü olan Köprücü 1427 nüfusla merkezden bile daha fazla nüfusa sahipken 1980 yılına gelindiğinde Kemalpaşa merkezin nüfusu 1819'a çıkarken Köprücü köyü 1560'da kalmıştır.

Tablo 1. Kemalpaşa Yıllara Göre Nüfus Gelişimi

Yıl	Merkez	Köyler	Toplam
1935	244	4.145	4.389
1940	298	2.611	2.909
1950	365	3.146	3.511
1960	894	3.651	4.545
1965	840	4.398	5.238
1970	1.215	5.341	6.556
1975	1.369	5.918	7.277
1980	1.819	6.581	8.400
1985	2.168	6.762	8.930
1990	2.658	6.596	9.054
2000	4.124	4.605	8.729
2010	4.794	3.526	8.320
2018 (İlçe)	6.482	3.055	9.537

TUİK verilerinden oluşturulmuştur.

Belde örgütlenmesine eşlik eden diğer temel ölçeksel süreç 1988 yılında Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında imzalanmış olan Uluslararası Kara Taşımacılığı Sözleşmesi ile Sarp sınır kapısının açılmasıyla ortaya çıkmıştır (Akyüz 2014: 90). Yukarıda vurgulanan Çay tarımı ve daha sonra gerçekleşen sınırın yeniden açılması yerelin mekânsal dönüşümündeki iki temel süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınırın yeniden açılmasıyla yerelin eklemleme örüntüsünde oldukça hızlı ve kapsamlı bir değişim meydana gelmiştir. Böylece ortaya çıkan çok boyutlu mekânsal dönüşüm süreci o kadar yoğun yaşanmıştır ki sonuçta 2017 yılında yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname ile Kemalpaşa'nın idari statüsü ilçe olarak değiştirilmiştir.* Sınırın açılmasıyla yerelde meydana gelen değişimler ve yeni karşılaşılan özgün toplumsal sorunlar bir taraftan yerel elit ve toplulukların belde örgütlenmesinin sınırlı yönetim kapasitesinin artırılması ve daha fazla kaynak aktarılması yönündeki taleplerini doğurmuş öteki taraftan merkezi yönetim açısından da artan kontrol ve denetim ihtiyacını meydana getirmiştir. Örneğin sınırın açılmasıyla artan ticari faaliyetleri ve yarattığı etkileri uzun süre muhtarlık yapmış olan bir görüşmeci şu şekilde dile getirmektedir:

“1989'dan önce burada bir demir kapı vardı. Merak ederdim giderdim, SSCB yazardı okurdum. İnsan merak ediyordu. 12-13 yaşlarındaydım. Sovyetler Birliği'ni görünce insanlar onu merak ediyordu. Çocuktum ama çok merak ediyordum. Bu kapalı kutu. Acaba içeride ne var. İnsan gidip kapıyı açıp içeriye bakmak istiyor acaba orada ne var? 1989 da ilk kapı açıldığında pasaport yok içeri gittim yaya. 1989'da kapı açıldığı zaman Hopa ve Kemalpaşa topluluğu epey bir ticari ilişki yaşadı. İlk açılış dönemlerinde bavul ticareti yaşanmıştır. O zaman benim orada çay ocağım vardı. Buradan 10 kişi çıkınca oradan 20 kişi girerdi her gün. Daha yeni dağılmış Sovyetler Birliği. Halk varlıktan fakirliğe- yokluğa düşmüş. Ellerinde ne varsa bavuluna koyup buradan çeşitli illere minibüslere koyup öyle gidip oralarda satarlardı. Cam eşyaları vs. mutfak eşyaları vs. Nice eşyalar. İlk bavul ticareti başladı. Sonra bavul ticareti kesildi. Oradan sonra şirketler üzerinden oradan çimento, demir, hurda

* İlçeleşmenin arkasındaki hükümet iradesi çoğu zaman yerelin desteğini kazanmak için verilmiş bir karar olarak sunulmaktadır. Yerel toplulukların da bu yönde talepleriyle bulunduğu vakit bu faktörün açıklama gücü beliriyor olsa da ilçeleşme gibi temel idari değişim süreçlerinin yerelde yaşanan temel mekânsal değişimlerle ilişkilendirilmeden anlaşılması güçtür.

... ticareti yapılmaya başlandı. O kapandı. Ağaç üzerinden tomruk, orman kesimi ve kereste. Bu zaman alıyor tabii. Ondan sonra mazot ticareti başladı. Gürcistan üzerinden Azerbaycan mazotu. Herkes arabasını tankere çevirmeye başladı. Hak veriyorlar sana. Mesela ben kart almıştım ayda 40 ton çıkarma hakkım vardı. Kartımı şirkete kiralıyordum para alıyordum. Şirkete gidiyorduk kartları kiralıyorduk. Böyle bir ticaret gelişmeye başladı. Herkes bu işi yapmaya başladı. Günde nice mazotlar Türkiye genelinde satılıyordu. 2008'den sonra tekstil olayı başladı. Bir gecede 8000 bin kişi geliyordu. Ahırları dükkân yaptılar. Bir milyara kiraya verdiler. İnanın yani. Kiraya veriyorlardı. Şu üst caddeden belediye caddesine kadar geçici dükkânlar vardı. En az 500 üzerinde geçici dükkân yapıldı. Cuma günleri pazar açılıyordu. İkiye çıkardılar salı günleri de. Ve gecede 8000 kadar kişi gelip buraya alışveriş yapıp Gürcistan'a götürüyordu. Vergi koymamışlardı rahat alışveriş yapıp götürüyorlardı. 5-6 ay insanlar iyi para kazandılar. Gecede bir dükkân 10-15 binleri görüyordu. Bu dükkânları açanlar Kemalpaşalı değildi Kemalpaşalılar sadece dükkânlarını kiraya verdiler. Gelen Hataylı, İzmirli, İstanbullu... Dışarılardan gelen tekstilciler. Buradaki insanlar kira alarak kazandılar. Halen devam ediyor ama o eski şey... Canlılık yok. Bir gecede 8000 kişi geliyordu şimdi gecede 200-300 kişi. O da bitti sayılır. Değişik dönemlerde değişik ticaretler yapıldı. Şu anda tekstil var. O da cansız." (G1)

Yereldeki ekonomik etkinlikler sınırın açılması ve komşu ülkelerde yaşanan sistemsel dönüşümler sonucunda yeniden sınır ötesine uzamaya başlamış ve Kemalpaşa ticari faaliyet merkezlerinden biri haline gelmiştir. Görüşmecinin aktardıkları sınırın açılmasıyla başlayan sürecin farklı aşamalarında farklı ticari eklemlenme biçimlerinin içiçe geçerek gelişimini sergilemektedir. Bu süreçte yerel mekân ticari eklemlenmeler boyunca farklı değişimlere maruz kalmıştır. Merkezin oldukça küçük ölçekte ve kırsal faaliyetler üzerinden şekillenmiş çarşı mekânı hızlıca değer kazanarak iki veya üç geniş cadde boyunca genişlemeye başlamıştır. Özellikle 2008 sonrası kısa süreliğine yaşanan ticaret serbestliği döneminde merkez bugünkü genişliğine kavuşmuştur. Bu süreçte yerelden veya yerel ötesi girişimciler tarafından sayısız küçük ticari işletmelerin kuruluşu gerçekleşmiştir.* Yukarıda verilen nüfus verilerinden de görüleceği üzere 1990 sonrası sınırın açılmasının yarattığı etkiyle beraber Kemalpaşa merkezde adeta nüfus patlaması yaşanmıştır (bkz. Tablo 1). Yine 1990 sonrası köylerin nüfusu hızlı bir şekilde merkeze doğru kaymaya başlamış ve 2000'li yılların başlarında merkezin nüfusu ilk defa köylerin toplamından fazla hale gelmiştir. Ticari etkinliğin yoğunlaşması daha çok köylerde yerleşik olan Hemşinli toplulukların Kemalpaşa merkeze taşınmalarını hızlandırmış ve dolayısıyla esasen Laz ve Hemşinli grupların ve daha sonra iş ve emek göçü ile gelen farklı bölge insanların (özellikle Rizelilerin) birlikte yaşamaya başladığı bir kentsel mekân gittikçe belirgin bir hale getirmiştir. Kemalpaşa böylece halen baskın olan köy veya kırsal karakterini yitirmeye başlayarak kasaba veya taşra-kent formuna bürünmüştür. Ticari eklemlenme oldukça farklı kentsel sorunları beraberinde getirerek bir süre sonra yerel topluluk tarafından dile getirilen ilçeleşme talebinin ve çabasının merkezine oturmuştur. Bu bağlamda sınırın açılmasıyla ticaret merkezli bir şekilde beliren yeni sorunları birebir yaşayan ve çözüme mücadelesi veren eski CHP'li belediye başkanı görüşmecinin bu süreci ilçeleşmeyle ilişkili görmesi buna iyi bir örnek teşkil etmektedir:

"Merkezi konumda olan yer Kemalpaşa belde merkezi, ama Kemalpaşa'nın 12 köyü vardır. 12 köyü Kemalpaşa'ya direkt bağlıdır. Köyde pek vatandaş durmuyor. Kemalpaşa o nedenle dışarıdan göç almıyor ama köylerden göç alıyoruz. Köylerden aldığı göçlerle Kemalpaşa 4.600 nüfus olmasına rağmen her an 8.000-9.000 hareketli nüfusu var. Bu nüfusa bakmak bu nüfusu yönetmek o nüfusun genel ihtiyaçlarını karşılamak tabii maddi kaynaklara dayanıyor. Kaynak gerekiyordu. Hareketli nüfus çok fazlaydı. İhtiyaçların giderilmesi için yatırım

* Bu süreçte birçok yeni işyeri açılırken aynı zamanda belediye gelirlerinde ve hizmet taleplerinin de önemli artışlar yaşanmıştır. Bu konuda 2000 sonrası kurulan işyeri sayısı ve belediye gelir artışlarına dair istatistik veriler için bkz. (Özçelik Katkat: 2016)

yapılması gerekiyordu. 4.600 'lük nüfusa göre pay veriyorsunuz ama ben 30.000 kişilik nüfusa hizmet veriyordum yazın. Kışın 10.000 kişiye en az. Zor şartlarda biz hizmet veriyorduk. Emniyetin bir kolu vardı burada. Trafik kolu vardı. Emniyeti ben getirdim bir valinin zamanında. İkinci dönemimde. 2009-2011 yılları. Valiye söyledim. Beldelerde emniyet teşkilatı yok. Ama burası bir belde gibi değildi. Burası daha çok büyük bir ilçe gibi hareketlilik vardı. Jandarmanın 20 kadrosu vardı nereye bakacaktı. Hem köye hem gümrüğe bakacaktı. Sıkıntı çok. Zaten hareketli bir yerdi olaylar devamlı oluyordu. Tabi karşı çıkıldı toplantım basıldı. Turizm yönünden önemli nokta olacağız. Bir yüksekokul olmalıydı. Rektöre dedim belediye binasını vereyim olmadı. İstanbul Bazaar'ı ben açtırdım. Benim zamanımda açıldı. Ben açtım, ben arkadaşlarımı çağırdım buraya, destek oldum. Ama tabi halktan tepki de çektim AVM olduğu için. On sene belediye başkanlığı yaptım her yasama döneminde kanun teklifini ben hazırladım. Götdürdüm milletvekillerine. Ak Parti'den dostlarım vardı. Çok emeğim oldu ama yapamadık o zamanlarda. Eski dışişleri bakanı vardı. Yaşar Yakış esasen o buralı. Bizimde yakınıımız olur. O Ak Partiydi, Liman köyünden çok eskiden... Kökenden akraba. Ona söylettirmiştim. Öyle bir olay oldu. Ben çok uğraşım. İlçe olması Kemalpaşa'nın lüks değildir ihtiyaçtır."(G4).

Sonuç olarak sınırın açılmasıyla gelişen uluslararası ticari-ekonomik eklemleme farklı biçimlerde sosyo-mekânsal ve kentsel toplumsallaşma süreçlerini ortaya çıkarmış ve hızlandırmış olduğunu tespit etmek mümkündür. Bir taraftan belde belediye yönetimi artan nüfus artışı ve hareketliliği sonucunda oldukça yoğun bir şekilde kentleşme sorunları ile yüz yüze gelirken diğer yandan yerel topluluklar kentsel birlikte yaşama dair karmaşıklaşan bir toplumsallaşma süreci içerisine girmişlerdir. Bu süreçte yoğunlaşan sosyo-mekânsal sorunlar ve bunların çözümü için gerekli kaynakları harekete geçirme çabaları sonucunda merkezi devlet kurumlarının yereldeki varlığı genişlemeye başlamıştır. Yavaşta olsa teşkil edilen yeni kurumlar örneğin emniyet teşkilatı gibi yerelin idari eklemleme düzeyini artıran ilçeleşmenin erken aşaması olarak görülebilir. Eski belediye başkanının yaşanan sorunlardan hareketle vurguladığı gibi 2017 yılında beldenin ilçe ilan edilmesiyle gerçekleşen idari statü değişikliğinin arkasında büyük oranda sınırın açılmasıyla yerelde yaşanan ölçeksel değişimler ve eklemlemeler yatmaktadır. Bu karmaşık değişimler yerelin eklemleme örüntüsünün yerelden küresele uzanan ölçeksel süreçler boyunca biçimlenmeye başladığına işaret etmektedir.* Aynı zamanda ilçeleşmenin arkasındaki temel dinamiklerin bu süreçlerle meydana gelen değişimlerde yattığını göstermektedir. Sonuçta 2017 yılında Cumhurbaşkanlığın Kanun Hükmünde Kararnamesiyle (KHK) Kemalpaşa'nın ilçe ilan edilmesinin bu değişimler dikkate alınmadan anlaşılması zordur.* Bu kararlar 12 köy; Dereiçi, Akdere, Köprücü, Karaosmaniye, Osmaniye, Sarp, Liman, Köprücü, Kazımiye, Üçkardeş, Kayaköy ve Çamurlu Köyleri Kemalpaşa ilçesine bağlanarak idari sınırları belirlenmiştir.* Aynı zamanda Kemalpaşa merkezde yaşanan hızlı nüfus artışı ve hareketlikle beraber belde statüsünün tetiklediği idari değişimler ilçeleşme sürecini az ya da çok etkilediği söylenebilir. Beldeleşmeyle beraber yeni mahallelerin oluşturulması buna iyi bir örnek olarak verilebilir. Eski belediye başkanının bu konudaki

* Yerelde yaşanan toplumsallaşmanın önemli bir vechesinin siyasal ilişkiler aracılığıyla kurulduğu düşünülürse yerel aktörlerin bu ilişkiler içerisinde karşılıklı etkileşimleri önemli hale gelir. Aynı tarihlerde beldeleşme sonucunda gerçekleştirilen yerel seçimler bu tarz etkileşimlerin yoğunlaşmasını sağlamıştır. Makalenin üçüncü bölümünde bu tarz etkileşimler irdelenecektir. Ticari eklemlemenin harekete geçirdiği kentsel toplumsallaşmanın önemli bir boyutunu oluşturan Lazlık-Hemşinlilik aynı zamanda sınırın kapanmasıyla sönümlenen akrabalık ilişkilerinin yeniden kurulmasına ve ailelerin karşılıklı alışverişinin yeniden canlanmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde yaşanan Lazlık veya Hemşinlilik şeklinde bir toplumsallaşma süreci büyük olasılıkla sınırın öte yanında bulunan akraba ailelerle yeniden tesis edilmeye çalışılan ilişkilerin katkısıyla da canlanmaya başlamıştır. Bkz. (Akyüz: 2014.)

* Kaymakamla yapılan görüşmede Kemalpaşa'nın ilçe olması bir taraftan siyasi irade kararı ile açıklanırken diğer taraftan artan güvenlik sorunlarına dikkat çekilmiştir.

* <http://www.artvin.org.tr/hopanın-kemalpaşa-beldesi-ilce-oldu/> (11.06.2020)

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

açıklaması bu süreçlerin idari boyutunun ötesinde yerel tarihsel aile kimliklerine dokunan bir tarafının olduğunu göstermektedir:

“ Ben göreve başladığımda Kemalpaşa tek mahalleydi. Ee tek mahalle yani bir belediye de tek mahalle olmaz. O zaman ben düşündüm en az 3 mahalle olsun. Hatta dört istedim de... Üçüne karar verdik sonra. Bu Cumhuriyet Mahallesi'nin de ikiye bölünmesi gerek şimdi ihtiyaçtır da. Selimiye Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Uzunyali Mahallesi. O şekilde biz onu ayırdık. O zamanda valiler yetkiliydi. Belediye meclisinden karar çıkardık valiye gönderdim. İsim olarak zaten merkez Cumhuriyet diyorduk. Selimiye eskiden beri Selimiye geçiyordu zaten. Uzunyali Mahallesi ben orayı İnönü Mahallesi olarak teklif ettim. Ama oralar karşı çıktı. Bana dediler ki Koha (yetişmemiş/olgunlaşmamış üzüm, görüşmecinin tanımı) Mahallesi. O şekilde yazdım gönderdim. O zaman Kemal Bey valiydi. İyi bir dostumdu. Ardeşen'de kaymakamlık yapmıştı. İsim literatürde geçmiyordu. Ama hala Koha diyorlar yani. Ne yapalım ne yapalım... Buranın esas ismi Makriali. Burası Batum'a bağlıyken bu isim büyük kıyı anlamında. Oradan esinlenerek bunu kabul ettiler Uzunyali ismini verdik. Hala uğraşıyorlar Koha Mahallesi olalım diye. Bu Cumhuriyet Mahallesi'nin bölünmesi gerekiyor. İmar planı revize gerekiyor. Çünkü ilçe olduk. Mahalleler benim dönemimde kuruldu. Kemalpaşa farklı bir coğrafyası var gördüğünüz gibi.” (G4).

Bu veriler yerelin idari olarak ilçe statüsü kazanmasında beldeleşme ile sınırın açılması sürecinin birleşmesinin önemli etkileri olduğuna işaret etmektedir. Belde teşkilatının kurulması yerel yönetimin teknik kapasitesini görece artırırken politik temsil için verilen mücadele ve kimlik oluşumunun da yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. İdari statü değişiklikleri ölçeksel değişimlerden dolayısıyla yerel toplumsal yapı ve kimliklerden bağımsız cereyan etmez, aksine iki düzey karşılıklı etkileşim içerisinde oluşurlar. Beldeleşme temsili düzeyde yerel farklı kimliklerin politik anlamda inşasını teşvik ederken ilçeleşme süreci bunun ötesinde birleştirici müşterek kent kimliğinin oluşumu için mücadele zeminini oluşturmuş olduğu söylenebilir. İdari statü değişimleri kaynak dağılımını etkilediğinden yerel toplulukların önemli bir ortak mücadele zeminini oluşturur. Muhtarlık yapmış bugünde il genel meclisinde olan bir görüşmecinin aktardıkları bu mücadeleye işaret etmektedir:

“Aslen Hopalıyım, burası beldedir, yeni ilçe olmuştur. İki dönem. Birinci dönem burası belde olduğu için köy olarak geçiyordu, ikinci dönemde burasının ilçe olması için muhtar sayısını artırarak ilçe olmak için bir ön çalışma yaptık. Yeni ilçe oldu daha kaymakamlık binası yeni yapılıyor daha yeni kaymakam atanacak buraya. Bürokrasi yeni taşınacak Kemalpaşa'ya, Hopa'ya bağlı olduğu için. Bürokrasi yerelde seçilenler üzerinden, bizim üzerimizdendi. İl Genel Meclisi seçilmişse onun üzerindendi, muhtarlar üzerindendi. Bizim bütün şeylerimiz Hopa'dandı. Yani nüfusumuz bütün idari binalarımız Hopa'dandı. İşimiz Hopa'dandı. Belediye 1989 da açıldı. İlk yerel ilişkiler merkezle. İlk belediye hizmetleri zaten merkeze bağlıydı. Köylerle ilgilenmiyordu, ilgilenebildiği kadar. Burası küçük bir yer. Ama şimdi ilçe olduğu için daha fazla bürokrasi ile ilişki buradan sonra olacaktır. Bütün şeyler Hopa'dan buraya taşınmış oldu. Türkiye Cumhuriyet'inde ben saymışım bütün 2.500 nüfuslu bir sürü yerler var, ilçe. Burası çoktan hak etmiştir. Hem nüfus bakımından hem coğrafi bakımdan hem Sarp sınır kapısına yakın olması bakımından kaynaklı. Sonuçta buraya turistler geliyor. Daha fazla hizmet verebilmek açısından burasının ilçe olması normaldir. Yani geç kalınmıştır. Burası hak etmiştir de alınmıştır yoksa kimse tepsiyle alın size bunu verdik demedi.” (G1).

İlçe olmak yörede yaşayan bütün toplulukların üzerinde uzlaşa sağladığı bir ortak çaba haline gelmiştir. Belde olduktan ve sınırın açılmasından sonra özellikle bu çabaların arttığı görülmektedir. Kemalpaşa merkez muhtarlığını yapmış ve önemli miktarda arsa mülkiyetini elinde bulunduran Sonbay ailesinden bir görüşmeci ilçeleşme çabalarına vurgu yapmış ve genel beklentiyi ifade eden faydaları üzerinde durmuştur:

“ Muhtarlık zamanında benim amcam çok uğraştı. En az 20 sene uğraştı. İlçe olması için. Ankara'yla bağlantılı şimdi o senatör ya en çok o uğraştı. Ya şimdi Artvin de vekil ayırmaksızın ben şimdi CHP'li olarak o zaman Doğru Yol vardı. Uğraşmadı demek yanlış. Allah razı olsun hepsi uğraştı. Tabii meclisi aşamıyorsun.

...
Ondan önce Çamlıhemşin'i ilçe yaptılar. Belki biliyorsun Çamlıhemşin'i. Ben Çamlıhemşin'i ben şimdi hocam ehliyet almaya gittim. Ehliyet almaya. Bir tarafta ANAP'ın binası bir tarafta Doğru Yol' un binası bir tarafta MHP'nin binası bir tane okul vardı o zaman. Burası ilçe midir dedim benim top sahası büyüklüğünde. Kısmet bugüneymiş yaptılar yapanlardan Allah razı olsun... Yavaş yavaş hocam birden değil biz ne istiyoruz biliyor musun toplum olarak bir şeye odaklanmışız. İlçe oldu da bu aniden olsun. Olmaz. Bak şimdi yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. İlçe olduğumuz zaman hocam buraya kaymakam geldi. Polis geldi. İlçe olmasak biz de futbol sahası hiçbir şey olacak değildi. Sarp ta liman yapıyorlar şimdi başlıyorlar. Limanı yapan müteahhit şeyi yapacak. Futbol sahası... Devlet yer arıyor kapalı spor sahası yapacak. Hocam çocukların gidecek bir yeri yok. Nereye gitsin çocuk. Bana diyorlar ki niye uğraşıyorsun. Hocam nereye gitsin. Burası beldedir. Belde olmadan otuz tane kahve vardı. Çocuğa diyemezsin. Yazın top oynatma voleybol sahası yok kapalı spor salonu yok. Bir denizi var. Burası yağmurlu havası var. Nereye gitsin çocuk. Şimdi okulu yıktılar. Okulun altına kapalı spor salonu yapacaklar. Konferans şimdi biz ilçe olmasak yapılacak mıydı? Saha olacak köye adam niye saha yapsın ki? Futbol sahası köye yapacak. Allah razı olsun Gençlik ve Spor Müdürlüğü geldi. İlçe başbakanını şeye çağırdılar. Ankara'ya. Belediye yeri tahsisi etti. Her şeyi yaptı ama tabii bu yukarıdan biter. İsrail Bey geçende demiş ki barınağı yapacak adam. Ee okulu söküyorlar barınağı yapıyorlar, futbol sahasını yapacaklar, kapalı spor salonu yapacaklar, gençlik merkezi müdürlüğü yapacaklar ondan sonra gençlik ve spora yer arıyorlar Halk Eğitim geldi Halk Eğitim yukarıda e bunlara bina yapacaklar. İlçe olmasak bunlar gelecek mi? Gelmeyecekti bir de nedir maddi yönde de bayağı katkı oldu. Jandarmadan askerleri hep kaldırdılar hepsi uzman çavuştur. Yirmi otuz tane uzman çavuş var. Yirmi otuz tane polis var. Hepsinin girdisini memur var. Kırk elli tane memur geldi. En az iki yüz üç yüz tane adam geldi. Daha da gelecek bir de buraya katkısını düşün burada yüz kişi kalan var. Birer milyar lira bıraksalar yüz milyar lira. İlçe olmasa katkı olacak mıydı? Demek ki ilçe olmamızda bayağı fayda var da. Sahamızı yapıyorlar Allah razı olsun. İşte ilçe olduğumuz zaman buranın imar planında değişecek hocam. Bazı şeyler taşlar yerinde oynar yavaş yavaş yerinde oynar.”

Yine başka bir kadın siyasetçi görüşmecinin aktardıkları da ilçeleşmenin yerelde müşterek bir kent kimliğinin oluşması sürecine işaret etmesi açısından anlamlıdır.

“Biz Hopalı değiliz, artık Kemalpaşalıyız. Yani normalde Hopalı Kadınlar diye bilinirdik. Normalde. Şimdi Kemalpaşalı Kadınlar Hopalılığı değil Kemalpaşalılığı öğrenmeye çalışıyoruz. Ufku açık, yeniliklere açık, ticarete açık bir ilçemiz oluyor. Hemen yani bir sene içinde Halk Eğitim'in açılmasıyla doku değişti. Kaymakamlığın açılmasıyla memur kesimi, tarım dairesinin açılması farklı bir memur kesimi görünür olmayı başladı.” (G11)

İdari değişimler farklı ölçeksel süreçlerden etkilenirken aynı zamanda idari statü değişimleri bir kez oluştuğunda ölçeksel süreçleri biçimlendirme şansı oldukça yüksektir. İdari statü değişimleri çoğu durumda kurumsal yoğunlaşma anlamına geldiklerinden yerelin ölçeksel eklemlenme örüntüsünde değişimler yaratırlar. Her şeyden önce ulusal-merkezlerle olan bağları güçlendirdiği açıktır. Kaymakamlığın verdiği bilgiye göre ilçe idari teşkilatlanma süreci yani gerekli kaymakamlık birimlerinin kuruluşu geçen üç yıl içerisinde neredeyse tamamen oluşturulmuş durumdadır. Fakat ilçe örgütlenmesi sadece devletin idari örgütlenmesinin değişimi anlamına gelmemekte farklı yâri-resmi veya sivil toplum örgütlenme ağları da buna göre yeniden şekillenmek zorundadırlar. Partiler, sendikalar gibi bütün ulusal nitelikteki örgütler yerel örgütlenmelerini buna göre yeniden yapılandırırlar. Toplamda ortaya çıkan şey ise yerelin ölçeksel eklemlenme düzeyinin artışıdır.

4. YEREL KİMLİKLER, AİDİYETLER VE SİYASET

Çalışmanın bir diğer boyutunu ise yerelde seçim temelli siyasal ilişkilerin analizi oluşturmaktadır. Yukarıda yerelin yerel-üstü ölçeklerle çeşitli biçimlerde geliştirdiği eklemlenme örüntüleri ele alınmıştı. Bu da herhangi bir eklemlenme biçimine yerelin sosyo-mekânsal biçimlenişinde öncelik atfetmenin güçlüğüne karşımıza çıkarmıştı. Ölçeksel eklemlenmeler

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

sonucunda ortaya çıkan etkileşimler çoğu zaman yerelde melez ilişki formlarını meydana getirmiştir. Yerelde buluşan farklı eklemleme ilişkileri (idari-siyasal, ekonomik, kültürel vs.)* belli düzeyde türdeşlik üretebilse de esasen özgün ilişki formları meydana getirirler. Bunun yanında ölçeksel etkileşim tarzlarının ağırlıkları tarihsel süreç içerisinde farklılaşmakta ve değişmektedir. Yer yer idari-siyasal eklemleme ağırlık kazanırken yer yer ekonomik-ticari eklemleme daha baskın hale gelebilmektedir. Bu bölümde yerelin beldeleşmeyle beraber yoğunlaşan siyasal eklemleme sürecinin analizi söz konusudur. 1989 yılından itibaren belde yönetimi ve 2017 yılında ilçe olmasından dolayı ilçe belediye yönetimi için seçimler yapılmaktadır. Siyasal eklemlemenin analizi ve gözlemlenmesi açısından belediye seçimleri oldukça önemli süreçlerdir. Bu süreçlerde siyasal ilişkiler ve mücadeleler yoğunlaştığından eklemlemenin siyasal aktörler tarafından hangi bağlar üzerinden inşa edilmeye çalışıldığı daha görünür hale gelmektedir. Burada gözlemlenen temel olgulardan biri yerel toplumsal yapı içerisindeki kolektif kimliklerin ve aidiyetlerin siyasal eklemleme sürecinde temel bir role sahip olduğudur. Bu duruma daha önce de hem Geç-Osmanlı hem de Erken Cumhuriyet Döneminde merkezi idare ve yerel toplumun idari ve siyasal eklemleme ilişkilerinde kısmen değinilmişti. Yine Tek Parti Dönemi ve çok partili hayata geçişle beraber bu eklemlemelerin yoğunlaştığına dair işaretlere de yukarıda değinilmişti. Yerel topluluğun özellikle 1989 sonrası hızlı bir sosyo-mekânsal (ölçeksel) değişim sürecine girdiği beldeleşme, sınırın açılması ile oluşan ticarileşme, Kemalpaşa merkeze artan göç gibi olgular üzerinden ileri sürülmüştü. Bu durum yereldeki siyasal eklemlemenin de geldiği yeni aşamayı ifade ettiği söylenebilir. Yerel belediye seçimleri yerel toplumsal yapıya ait ilişkilerin örneğin aile ve akraba grup aidiyetlerinin, Lazlık ve Hemşinlilik ve parti kimliklerinin içiçe geçerek (yeniden) inşa ve aktive edildiği bir siyasal eklemleme sürecini karşımıza çıkarmaktadır. Hızlanan kentsel toplumsallaşmanın önemli bir parçasını bu yönde gerçekleşen yerel siyasal eklemleme süreci oluşturmaktadır.

Yapılan görüşmelerden yerelde açık veya örtük siyasal öneme sahip iki farklı temel kimlik grubunun var olduğu anlaşılmaktadır.* Lazlar ve Hemşinliler şeklinde iki tarihsel yerleşik gruba bir önceki bölümde farklı kaynaklar üzerinden değinildiği belirtilmişti. Coğrafik olarak Lazlar daha çok kıyı köyleri ve Kemalpaşa merkezde yerleşik iken Hemşinliler daha çok vadi içi köylerde yerleştiler. Bu temel farklılık öznel (grup kendilik algıları) ve nesnel anlamda iki grup aidiyetinin oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Laz toplulukları daha erken dönemde Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesi ve kurumlarına eklemlenebilirken Hemşinli toplulukları gecikmiş bir şekilde bu eklemleme sürecine girmişlerdir.* Bu temel farklılık başta olmak üzere günümüzde de

* Bu farklı ilişkilerin niteliği saf, tek boyutlu ve homojen değildir. Modern sosyolojik analizde kullanılan ve toplumsal farklılaşmayı işaretlemeye dönük analitik kategoriler (ekonomik, politik, dinsel gibi) ve etkinlik türleri çoğu zaman bu düzeylerin katı ayırımına dayalıdır. Oysa sosyal eylemin gerçekleştiği ampirik yerel düzey bu ilişkilerin içiçeliğini ve birbirine karşılıklı nüfuzunu karşımıza çıkarmaktadır. Bir etkinlik ekonomik olarak nitelenebilir, fakat bu etkinliğin form analizinin ötesinde gerçekleşme momentinin analizi yani içerik analizi yapıldığında bu etkinliğin gerçekleşmesi sürecinde birçok diğer etkinlik tarzlarıyla içiçe geçtiği görülür. Yerellikler arası eklemlemeler yoğunlaştıkça ve çeşitlendikçe beliren geniş coğrafik-toplumsal ölçekler (ulusal veya ulus-devlet gibi) sorgulanması güç evrensel kategorileri de yaratmıştır.

* Yerelde Rizeli topluluklarda bulunmaktadır. Fakat bu topluluklar burada araştırma konusunun dışında bırakılmıştır.

* Bu durumu Norbert Elias'ın eklemleme ve iktidar ilişkilerinin analizinde kullandığı teorik çerçeveye anlamak mümkündür. Böyle bir eklemlemeyi "yerleşikler ve dışarıdakiler" (Etablierten und Ausenseiter) figürasyonu olarak analiz eden Elias bir yerde zamansal olarak daha önceden var olan yerleşiklerin farklı türde yerel iktidar kaynakları üzerinde kontrol ve verili bir sosyal habitüs inşa ettiklerini ve sonradan verili yerel toplumla birlikte yaşamak zorunda

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

görüşmecilerin büyük kısmı başta dil ve yaşam tarzı olmak üzere farklı grupsal özelliklere sahip olmalarıyla birbirinden farklılaşan bu iki temel grup aidiyetine işaret etmektedirler. Muhtarlık yapmış bir görüşmeci bunu şöyle ifade etmektedir:

“Kemalpaşa hep Hopa’dan göçle yani yerleşim yerleri Hopa’nın köylerinden gelerek yani bu millet çok uzaklardan gelerek Kemalpaşa oluşturulmamıştır. Hopa’nın köylerinden gelen insanlar çok merkeze yerleşmeden dağ eteklerine yerleşmişler. Burada iki etnik insan yaşar. Lazlar ve Hemşinler. Bende Hemşinliyim. Kültürleri tamamen ayrıdır. İki ayrı insan, iki ayrı kültür. Ayrı dilleri vardır. Komşuluk ilişkileri de öyleymiş. Biz dağ eteklerinden geldik çok onlarla öyle haşır-neşir olmadan hayvancılıkla uğraşırlardı. Hayvancılıkla uğraştıkları için dağ etekleri bizimdi. Bir nevi göçebe gibiydik yani yaylacılık yaparlardı. Çok eskiden dağ eteklerine yerleştiğimiz için hayvancılıkla uğraşıyorduk oradan da yaylalara gidip geliyorduk. Zaman sonra herkes çağa ayak uydurduğu için şoförlükle ilgilenmişler bizimkiler. Çoğu şoför olmuş. Şoför olduğu zaman kamyon almış. Onunla İran’a çalışmış Irak’a çalışmış, Türkiye içinde çalışmış yani nakliye işinde çalışmış. Hayvancılık, şoförlük, nakliyecilik. Arazileri çok olmadığı için tarımla çok ilgilenememişler ama zamanla arazileri alarak biraz kendilerini büyütmüşler ondan sonrada çiftçilik yapmaya başlamışlar. Dağdan merkeze doğru göç ettik. Herkes arazi aldı, ev yaptı. Yazın hep merkezde kışın hep köyde. Burada çay işi yapılır. Buranın çay işini hep Gürcüler yapar. Çayı toplamaya Gürcüler geliyor. Öncesinde bir ailenin 5-6 tane çocuğu vardı, kendi çayını kendi çocukları toplardı. Çocuklar üniversiteye gitmeye başlayınca. Benim üç çocuğum var üçü de yanımda yok. Ben tek başıma toplayamam. Onun için oradan gelen insanlar işimizi görüyorlar. Burada çoğunluk böyle. Bundan 20 sene önce böyle değildi. Bir evde 3-4 tane makas tutan vardı.” (G1).

Yukarıdaki ifadeler Hemşinlilerin modernleşmeyle beraber genişleyen ve hareketli hale gelen emek piyasası ve çalışma yaşamına eklemelenişini yansıtmaktadır. Birçok Hemşinli aile üyesinin emek piyasası ve kent yaşamına benzer bir eklemelenme örüntüsü sergilediği görülmektedir. Diğer başka görüşmeciler de iki grup arasındaki farklılığa benzer şekilde dikkat çekmektedir:

“Dedemin beş çocuğu vardı. Beşi de aynı köyde yerleşmiştir, bir de hala Köprücü köyünde. Hiç kimse bir yere göçmemiştir. Anneannemi tanıdım ben, 100 küsur yaşında öldü. Ben Hemşinliyim. Lazlar daha çok kıyıya bağlı yaşam biçimleri, balıkçılık. Hemşinler yaylacılık falan yazın göçerler onları göçerten de hayvanlarıdır. Benim çocukluğumda babam evi geçindirmiyordu hep birlikte çalışıyorduk geçiniyorduk. Ben çocuktum inekleri otlatmaya götürüyordum o da bir iştir tabi da, hayvancılık. Efendim, ablam- ağabeyim tarla ekiyorlardı. Zorundaydık. Babamın ticaretle hiçbir işi yoktu. İki amcam çobandır. Hatta kendi malları da bitmişti başkalarına büyük sürü sahiplerine çoban giderlerdi. Yarı Artvin yarı Ardahan toprakları kalan yaylalar. Büyük sürü sahipleri çobanlarıyla beraber yazın yaylaya gelir kışın oradan Gürcistan’a gider. Amcalarım, bir tanesinin Murgul maden işletmesi vardı o zaman. Eti’ye bağlı. Şimdi buraların geçim kaynağı Murgul birde Zonguldak kömürü. Oralarda çalışan birileri varsa nakit para gören insanlardı. 1960-1970’li yıllar.” (G3)

Görüşmeciler çoğu zaman Hemşinli kimliğini aynı zamanda aile ve akrabalık kimlikleriyle iç içe geçen bir şekilde tarif etmektedirler. Bu da farklı kimliklerin farklı ölçeksel ilişkileri ifade ettiğine dair güçlü bir izlenim uyandırmaktadır. Aile ve sülale daha dar bir ilişki sistemini ifade ederken, Hemşinlilik veya daha sonra göreceğimiz ideolojik parti kimlikleri yereli de içererek bölgesel ve ulusal bir ilişki ağına denk düşmektedir. Böylece aktörlerin verili herhangi bir kimliğin sadece bir ilişki ağını referans almadığını aksine farklı ölçeksel ilişki ağlarındaki özdeşlikler veya karşıtlıklarla beraber kullandığını göstermektedir. Bu bağlamda görüşmeciler de bunlara denk düşen belirgin tarihsel dinamik bir grup bilincinin var olduğunu gözlemlemek mümkündür:

“Dedem, babam Hopa-Koyuncular köyündendir, biz Kemalpaşa Köprücü köyündendir. Kemalpaşa’da ki araziyi babamın dedesi almış. O şekilde Kemalpaşa’ya gidiyoruz. Dedemin babası Rusya’yla ticaret

olanların (Dışarıdakiler) tabii konum ve tutumlar veya karşı stratejiler geliştirdiklerini ileri sürmektedir (Elias/Scotson: 1967).

yapıyordu. Ali derlerdi ona. Ali Şivan'lı. Her sülale yapı olarak kendi içinde birbirine çok bağlıdır. Köy bazında milliyetçilik vardır. Mesela bizim köyde 7-8 tane sülale vardır. Şimdi her sülalenin kendi içerisinde bir bağı var. Bizim sülale adımız Şirvan ama soyadımız Aydın. Kemalpaşa nahiye müdürlüğüken özellikle merkez 3-4 aileden sorulurdu. Bunlar Lokumcular, Sonbaylar birde Kohalar aileleridir... Kohalar Üç Kardeş Köyü onların olduğu taraftır. Yaşlılar gidince araziler taksim edilince yani parseller küçülünce bu sefer onlar sattılar. Satılınca diğer aileler aldılar. Bu sefer o aldı o aldı onlar göçtü. Bizim köy Laz ve Hemşin karışık. Lazlar, Hemşince bilir bizim Hemşinler Lazca bilir.” (G2)

“Komşuluk ilişkileri ile beraber annem Lazca öğrenmiş. Lazlarla evliliklerimiz yok. Genel kültür anlamında farklılık var. Hemşin kültüründe kıza miras yok. Laz kültürün de kıza kalan miras alınır. Onlar çok önceden yerleşik düzene geçmişler, bizim göçer bir hayatımız var. Lazlarda çocuk yaşta evlilik çok azdır. Mesela benim anneannem 18- 19 yaşında 2 çocuk sahibi. Lazlarda böyle bir kültür yok... 4 akraba grubu yaşıyor bizim köyde. Biz çok kalabalık bir akraba grubuyuz. Karaibrahimoğlu bizim sülale olarak. Şimdi soyadı Gümüş olan Karaibrahimoğlu var, Koyuncu olan Karaibrahimoğlu var. Soyadı Altunkaya olan Karaibrahimoğlu var. Bir kavim gibi düşün bizi. Öz akrabalarla halen bağlarımız var.” (G5).

Bir aktör yer yer kendisini daha dar aile veya akraba grubu içinde tanımlarken yer yer görece daha geniş özdeşlik ifade eden Hemşinlilik veya Lazlık kimlikleri içerisinde görmektedirler. Her biri kendi içerisinde başka bir karşıtlığı barındıran birlikler gibi işlemektedirler. Aynı zamanda gündelik sosyal ilişkiler veya göreceğimiz siyasal ilişkilerde bu kimliklerin belirli bir yakınlık veya uzaklığa işaret eden dayanışma duyguları üretebildiği görülmektedir. Ayrıca farklılığa işaret eden özelliklere yapılan vurgu aynı zamanda yer yer karşıtlık düzeyine çıkarak “yerleşikler ve dışarıdakiler” figürasyonuna (Elias/Scotson: 1967) benzer bir eklemlenme örüntüsü karşımıza çıkarmaktadır.

“Şimdi halamın çocuklarıyla torunlarıyla biz soğumadık ben sıcak tutuyorum ilişkileri. Laz olan kesimde yaşam biraz daha farklıdır. Birbirine benzemez gibi yani. Aynı yörede olduğumuza rağmen neredeyse tamamen ayrı büyümüşüz. Burada o Laz'dır bu Hemşinli'dir olayı vardı. Gençliğimde ben ve yaştlarım bunu yıkmaya karar aldık. 70'li yıllar daha bilinçli olduğum yıllar. Hemşin kesimi biraz daha kuralsızdır ailede de aynıdır toplumda da. Mesela, Laz kesimden bir çocuk akşam olduktan sonra dışarıya gidemez. Ya aile baskısı vardır ya da korkar. Diğer çoban kesim Hemşinliler de öyle değildir. Çocuk dışarıda uyur icabında kalır. Yani ailem kızar yok kızarsa dayak yerim en çok. Ötekiler daha sakin daha aileye bağlı. Hemşinlilerde daha serbest daha dağınık. Aile içinde çelişki olabilir yani farklı bakabilirler dünyaya. Diğerleri daha gelenekçi daha tutucudurlar. Aile dediğimiz bağ Laz kesimde 100-150 yıl kolay kolay bozulmaz. Hemşinlide 50 yılda bozulur, serbestleşir. Toprak çözüldü. Şimdi benim babamın on dönüm tarlası vardı. Ben onu böldüm beş kişiye. İki dönüm düştü. Benimde üç çocuğum var. İki dönümü böldüm bilmem ne kadar metrekaire kaldı. Toprağımız bölündü peşine ideolojimiz de bitti. Biz hani gelme toplumuz Hemşinliler burada yaşama toplumdur. Buranın esas kalıntıları Laz'dır. Zaten ağada Lazlardandı. O toprakların sahibi de Laz'dı. Hepsi değil tabi ama köken olarak öyle. Daha sonra aşağılandı yaşama gibi bakıldı daha önce gelenler tarafından sonradan gelenlere. Ne zamana kadar biliyorsun... Sosyal hayatta yer alıncaya kadar. Sosyal hayatta yer alıncaya kadar dediğim bugün hangi görüşten olursa olsun belediye başkanlığı belli bir kesimin elindedir etnisite olarak. Bundan 30 sene önce rüya gibiydi bu. Hemşinlinin şehre inmesi bile yadırganırdı. Bu şekilde büyütüldü bu kin. Ama belli görüşlerin büyük gayretleri ile bu kırılmıştır. Aidiyet diye bir şey vardır. Kimisi sosyal olarak kimisi bölgesel kimisi ticari olarak örgütleniyor.” (G3).

“Şimdi Lazlar bu bölgenin daha kültürlü ve böyle daha maddi yönden güçlü insanlarıdır. Bundan 15-20 yıl öncesine kadar. Yani önceden Ağalık sistemi vardı ya böyle. Köylerde ağalar şeyler. Lazlar Hemşinli insanlarımızı Hemşinlileri çalıştıran dışarıdan gelip te yurtdışından gelip te Gürcülere şimdi çay toplattırıyorlar ya böyle bir şey yoktu. Bunlar çalıştırdılar. Ekmeğini kazanması için. Tabii Lazlar vardı burada. Şimdi Sonbay'lardan. Halkın içerisine giderseniz Sonbay'lardan ağalar vardı ve bu Hacıoğulları'da bu Kemalpaşa'nın belki de üçte biri onlarındı. Çok fazla toprak sahipleri olan ağalar vardı. Sarpta Battallar. Battaloğlu sülalesi belki de Battaloğlu diye yazılmış olabilir.” (G8)

İki grup arasındaki tarihsel sosyal statü farklılıkları ve buna dair aktörlerin algıları bu kimliklerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu algılardaki yerleşmiş kültürel üstünlük atfetmeler ve aşağı görmeler grupsal entegrasyonu engelleyen önemli bir etken olmasına rağmen komşuluğun ötesinde karşılıklı sosyal ilişkilerin önemli bir temelini oluşturabilecek aileler arası evlilik tarzı eklemlemelerin oldukça düşük kalması da burada önemli etken olduğu görülmektedir. Evlilik ilişkisinin hassas bir konu olması bu toplumda aynı süreçte akrabalık ilişkilerinin de düzenlenmesi ve örgütlenmesi anlamına gelmektedir. Aileler arası ilişkilerin uyum ve çatışma bağlamında düzenlenmesinin nedenleri arasında gösterilebilecek olan bir etken kız alışverişleri ve kan davalarıdır. Kan davaları çok fazla yaygın bir durum olmasa da kız alışverişlerinde sorunlar yaşanmaktadır. Genellikle geniş ailelerin kendi içlerinde birlikteliği korumak, aynı soyu devam ettirmek, kültürel açıdan farklılaşmamak gibi nedenlerle aynı soyun alt kollarından evlilik yapmayı tercih ettikleri görülmektedir. Günümüzde bu durum esneklik kazanmış olsa da hemen hemen yakın zamana kadar bu durum korunmuş, korunamadığı yerde de grupların bu davranışları kültürel aktarımla devam ettirilmeye çalışılmıştır.

“Ben babaannemle, anneannemle yaşadım, ilişkilerim iyiydi. Babaannem yönetim anlamında çok otoriterdi. Ne zaman nereye gidileceğine, ne iş yapılacağına karar verirdi. Mesela benim annem 7-8 sene annemin çocuğu olmamış, sonra ben doğuyorum. Annem benden sonra doğan bütün kız çocuklarını emzirmiş. Bunlar benim oğluma bela olurlar diye emzirmiş. Dayımın kızı olmuş benden sonra onu da emzirmiş. Ya bir kızı çok yakınına vereceksin ya bize vereceksin dışarıya veremezsin. Akrabalardan biri size talip olduğunda dışarıdan biri oraya girmez. Bu feodal otoritedir. İşte bizim yukarıdan aşağıya gelen soy ağacımızda akrabalarımızdan bir tanesinin torunu işte benim yakınım olan ya da kardeşimi istediği zaman hayır biz olmaz dedik diyelim ki ona, onu dışarıya verme şansımız yok. Otorite öyle kurulmuş yukarıdan aşağı. Ya yok demeyeceksin ya da ikna edeceksin. Etrafımızda çok var amcakızı, dayıkızı ile evlenen. Bu bölgenin feodalitesinde yani çok... Bazı aileler çok kapalı yaşıyor. İşte siz çok güzel kızsınız ama aile önemli. O aileyle dost yapılanabilirse sizi gelin ediyorlar. Yani gönül bağımız olsa da o aile gidip te o aileden kız istemez. Ailelerin yapıları çok önemli ve ilişkiler. Biz bilirdik ki sosyal dokumuzdan olabilir yani şu sülaleden bir kız sevsem alabilir miyim olmaz niye annem yapmaz mesela biz gençtik ama onları duyardık. Gençtik ama o sohbetlerden hangi ailelerden evlenebileceğimizi bildirdik. Ufak ufak lanse ederlerdi. İşte derler falancanın kızı güzeldir gözümüzü açmak için. Kadınlarımız kendi aralarında işte şunun kızı senin oğluna yakışır böyle elçiler vardı o zamanlar. Ailenin önemli olan duruşu ve kültürüydü, saygınlık önemliydi” (G5)

“Bu ayrımı bitirebiliriz aslında. Nasıl bitirebiliriz biliyor musun? Yani hepten bitirme bu kız alışverişi olması lazım. Ben mesela amcamın oğlunu yani yeğenimi iki tane yeğenimi dedim ki amcasına dedim ki ya dedim ne bekliyon versene dedim ya kızla beraber on yıldır beraberler kız tarafı vermiyor. Bizimkiler vermiyor yani. En sonunda amcası bana dedi ki ya Arif dedi böyle böyle bir durum var dedi. Biliyor musun dedi biliyorum dedim. Ne yapacağım dedi, dedim vereceksin dedim. On yıldır beraber gezip tozuyorlar sen bunları ayırabildin mi ya da başka birine verebildin mi. Yok dedi vereceksin dedim ya. Öyle bir şey yok. Ee konuşma olur. Kim konuşursa konuşsun dedim. Vereceksin dedim ki verdirdik. Öbür taraftan başa bir amcamın kızı onu da verdik. Yani bunu bu şekilde olur... Kız bana kesinlikle kaçmayacağım dedi. Arif amca dedi ben dedi kaçmayacağım dedi. Şimdi bu kız alıp vermeler küçük sülalelerde olduğu zaman pek ses getirmiyor ama büyük sülalelerde olduğu zaman ses getiriyor. Yani yavaş yavaş olay bitecek yani. Şimdi bizim sülale bir de Lazoğlu Yılmazlar var mesela. Bunlar Yılmazlar iki sülalede geniş olduğu için çok yankı yaptı.” (G12)

Yakın zamana kadar toplumsal yapı içerisinde aile/akraba düzeyinin önemini gösteren gerilimlerin yaşandığına dair örneklere de rastlamak mümkündür:

“Nahiye müdürlüğüken halkta çok kavgalar oluyordu, öyle öldürme falan olmazdı ama işte kız istemiş vermemiş işte onun kızını o kaçırmış. Anlıyorsun... Bu gibi şeyler olurdu. İşte o durumlarda hemen babam veya

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yaşlıları büyükler rol alıyordu. Ama bir şeyi hatırlıyorum. 1960'lı yıllar birini vurdular ben de oradayım. Bir aileden birileri diğer bir aileden birini dövmüşler ama fazla dövmüşler adam hastanelik olmuş. Sonra abisi döven aileden birisini vuruyor. Bizde o sırada dükkâdayız, babam koştur adam babamın kucağında öldü. Ve bu kan davası birkaç yıl gitti. İşte araya girdi büyükler. Sonunda onlardan birisini daha öldürdüler. O karşı ailede taraf olmadı, faili meçhul gibi gitti, eskiden olmuş eskinin bir kan davası." (G2).

Yukarıdaki alıntılar daha önce başlasa da büyük oranda 1989 sonrası hızlanan kentsel toplumsallaşma sürecinden en fazla etkilenen yerel kimlik gruplarından birisini Hemşinli toplulukların oluşturduğuna işaret etmektedir. Yakın zamana kadar Kemalpaşa köylerinde yoğun bir şekilde geniş aile ve akraba topluluk ilişkileri içerisinde yaşayan Hemşinliler günümüzde kapsamlı bir sosyal değişim süreci içerisinde bulunmaktadır.* Böyle bir sosyal değişim her şeyden önce eklemleme yapısında yaşanan dönüşümleri ifade etmektedir. Verili eklemleme ilişkileri yeni tarzda ölçeksel eklemleme ilişkilerinin belirmesiyle değişime uğrar, birbirine karışır, içiçe geçer, yer yer çözülür ve farklılaşır. Farklılaşma burada aktörlerin farklı ölçeksel eklemleme düzey ve ilişkilerinin yoğunlaşması ve çeşitlenmesi süreci olarak düşünülmelidir. Kent merkezine yerleşme, hane yapısının küçülmesi, ticarileşen emek tarzları, yoğun siyasal katılım burada farklılaşan eklemleme ilişkilerine örnek olarak düşünülebilir.* Yukarıda belirtildiği gibi bir sonraki bölüm bahsi geçen farklı yerel kimliklerin aynı zamanda yoğunlaşan siyasal eklemleme süreciyle eş zamanlı bir şekilde nasıl (yeniden) inşa edildiği ve nasıl siyasal eklemlemeyle iç içe geçtiği sorusuna odaklanacaktır.

5. SEÇİMLER VE SİYASAL EKLEMLENME

Yukarıda belirtildiği gibi yerel seçimler siyasal eklemlemenin analizinde oldukça önemli bir role sahiptir. Yerel toplulukların dar anlamda idari siyasal eklemleme sürecinin ilçeleşmeyle beraber değişmeye başladığı daha önce vurgulanmıştı. Burada kullanılan siyasal eklemleme kavramı geniş anlamda temsil ve seçimler düzeyinde anlaşılmalıdır. Seçimler farklı yerel toplulukların genelleşen bir siyasal eklemleme sürecine dâhil olmalarının en önemli araçlarından biridir. Fakat temsiliyet koşulu ister istemez siyasal ağı adaylar/seçkinler ve seçmenler şeklinde ikiye bölmektedir. Seçim süreçlerinde yerel toplumsal yapı unsurları ve kimlikler aktörler tarafından siyasal ağın kuruluşuna dâhil edilirler. Siyasal aktörler veya adaylar yerel toplumsal yapı içerisinde siyasal temsile tercüme edilebilecek ilişki tarzlarına başvurarak seçilebilirliklerini güvence altına almaya çalışırlar. Siyasal eklemleme böylece çoğu zaman siyasal aktörlerin seçilebilirliklerini inşa etme faaliyetleri sonucunda oluşan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Abélés, 2012: 125). Burada adayların şahsiyetleri (hangi aileden/sülaleden olduğu, bürokratik tecrübesi, saygınlığı, maddi gücü vb.) toplumsal yapıyla ilişkili bir şekilde temsili eklemlemede oldukça önemli hale gelmektedir (Bilgin, 2016: 277). Bunun yanında siyasal ağın içerisinde başka bir temsili-bürokratik eklemleme dinamiğini siyasal partiler oluşturmaktadır. Siyasal gruplaşma tesis eden bağlar önemli oranda yerel toplumsal yapıdaki farklı ortak aidiyet ve kimliklerden (sınıf veya statü kimlikleri de dâhil)

* Burada Hemşinli topluluklar için genel bir eklemleme örüntüsü öngörmek mümkün görünmemektedir. Bazı Hemşinli aileler Kemalpaşa merkezle veya modernleştirici kurumlarla (eğitim, siyasal partiler, bürokrasi, piyasa vb.) erken aşamalarda yoğun bir şekilde ilişkilendikleri için farklı eklemleme rotaları sergilerler. Bu durum da topluluk içi eklemleme süreçlerinin farklılaşmasını beraberinde getirerek ailelerin kamusal etkinlikleri ve önemini belirleyebilmektedir. Bu farklılaşma aile/hane düzeyinde araştırılması gereken başka bir çalışma konusunu oluşturmaktadır.

* 1990'lı ve 2000'li yıllarda nüfus ve hane yapısına dair verilere TÜİK sayfasından ulaşmak mümkündür.

beslenerek yatay eklemleme örüntüsü oluştururken gruplaşmanın parti boyutu geniş ve dikey bir eklemleme örüntüsü (yerelden küresele uzanabilen) sergilemektedir. Parti ağları ve kimlikleri bu anlamda birçok ölçeği keserek yerel siyasal eklemlemenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Balandier, 2010: 178).

Kemalpaşa bu anlamda oldukça karmaşık bir siyasal eklemleme düzeyi ve biçimlerine sahiptir. Yereldeki hem genel seçim sonuçları (bkz. Ek1) hem de burada daha çok araştırma konusu edilen 1989 yılından itibaren yapılan yerel belediye seçimlerine bakıldığı zaman bu karmaşıklık karşımıza çıkmaktadır. Bu veriler yerel toplulukların temsili siyasal eklemleme sürecinin 1989 öncesi de oldukça ilerlemiş olduğunu göstermektedir. Özellikle Kemalpaşa merkezde yaşayan aileler bu eklemleme sürecine daha yoğun bir şekilde dâhil olarak partilerin yerel teşkilatlarının kuruluşunda çeşitli roller üstlenmişlerdir. Bu süreçte parti bağlarının siyasal ağı oluşumundaki önemine işaret eden bir CHP yöneticisi görüşmecinin ifadelerine yer verdikten sonra 1989 öncesi döneme sadece konuyla ilişkisi bağlamında değinilecektir.

“Tek parti var, babam o yıllarda CHP’li. Mesela benim eşimin babası ve amcam Lütfü, Demokrat Parti kurulacak sözü geçince babama gidiyorlar, diyorlar ki işte ağabey ülke demokrasiye geçiyor. Çok partili sisteme geçiyoruz. Biz Demokrat Parti’ye geçeceğiz. Babam baştan kızıyor. Biz CHP’liyiz. Atatürkçü, İnönücü nasıl olacak bu. Babamı kandırıyorlar işte çok partili sistem vs... Babam onay veriyor. İki amcam Demokrat Parti’nin kuruluşunda görev alıyorlar. ANAP döneminin kurucuları da hepsi eski CHP’liler. Daha demokrat mı gördüler artık bilmiyorum yani Özal’ı tanıımıyordular daha. Oylar kaydı. Babamızdan biz zamanında etkilendik. Birde okul okuduğumuz için gördük, yaşadık. Sol düşünceye sahibiz. Eski solu da okumuşluğumuz var. 70’ler 68 kuşağı mesela ben Deniz Gezmiş’in İstanbul Üniversitesi miting konuşmalarını dinlemişim onları da biliyorum. E biz geldik bizden de etkileniyor aile.” (G2).

Aileler içerisinde bu anlamda oluşmuş tarihsel bağlar bazı aileler içerisinde oluşmuş parti kimliklerinin aileler içerisinde genel eğilimlerin belirmesine neden olmuştur. Parti ağları içerisinde yer alan aile üyeleri hem kendi ailesi hem de daha geniş birlikler (akraba/sülale gibi) içerisinde değişik türde ilişki stratejileri geliştirerek siyasal ağı kuruluşunda önemli roller üstlenmişlerdir. Bu bağlara ilerleyen kısımlarda değinilecektir.

Aşağıdaki Tablo 2’de görüldüğü gibi 1989 sonrası birçok siyasal partiden adayın belediye seçim yarışlarına girdiği görülmektedir. Sadece bu istatistiki veriler dahi rekabetin oldukça yüksek düzeyde olduğu seçim süreçlerini karşımıza çıkarmaktadır.

Tablo 2. Kemalpaşa Yıllara Göre Yerel Seçim Sonuçları

Yıl	Seçmen Sayısı	ANAP	DYP	CHP	RP	DSP	SHP	MHP	ÖDP	AKP	Bağımsız
1989	1267	67	34		26		518				486
1994	1876	516	170		109		776				228
1999	2043	810	68	682	42 (FP)	329		22	31		
2004	2450	495		1052				20	48	729	
2009	2756			757				190		605	644

Tablo 3. Seçilen Belediye Başkanları

1989	Asım AYDIN (SHP)	Muhasebeci
1994	Asım AYDIN (SHP)	
1999	Sadık Şahin (ANAP)	Kamu İdarecisi
2004	Yalçın Emiralioğlu (CHP)	Çaykur'da Yönetici
2009	Yalçın Emiralioğlu (CHP)	
2014	Ergül Akçiçek (CHP)	Esnaf
2019	Ergül Akçiçek (CHP)	

(Görüşme verilerinden derlenmiştir.)

Yukarıda ileri sürüldüğü gibi seçim süreçleri ve adaylar bize yerel siyasal eklemlenme hakkında birçok şey söyleyebilir. Temel siyasal eklemlenme örüntülerinden birisi adayların seçilebilirliği etrafında dönmektedir. Her adayın seçilebilir olmadığı bir durumdan bahsetmek mümkündür. Seçilebilir olmanın koşulları oldukça farklı faktörleri karşımıza çıkarmaktadır. Bu dinamiklerden en önemlisi yukarıda vurgulanan yerel toplumsal yapı ve kimliklerle olan etkileşimde gizlidir. Bu etkileşimlerden birisinin aday belirleme süreçlerinde siyasal aktörlerin en başta aile ve sülale/akraba kimliklerini dikkate alan bir siyasal hesap ortaya koymalarında görülebilir. 1989 seçimlerinde rol alan bir siyasal aktör aile/akraba aidiyetlerinin önemine şöyle işaret etmektedir.

“Asım ağabeyimin adaylığı kesinleştikten sonra 1989’da bizim Hopa ilçe örgütünün de çok ciddi yardımları oldu. İnsanların örgütlenmesi, ilk kez Kemalpaşa beldesi bir siyasi çalışmaya giriyor. Önce belediye meclis üyeleri, onları akrabalara göre yaptık. Barsbaylar’dan aldık, Osman Barsbay. Sonbayların bir kolu, Laz’dır kendisi. Alpaerlerden aldık, Hemsinlidir, etkin bir ailedir. Yüksel ağabeyi aldık. Rizelilerden aldık soyadları Külünk. Sonra Yılmazlardan aldık. Yani akrabaları gözeterek aldık. İnsanların örgütlenmesi, ilk kez Kemalpaşa beldesi bir siyasi çalışmaya giriyor.” (G2).

Buradan anlaşılan seçim süreçlerinde tekrarlayan bir şekilde yerel toplumsal yapıdaki birçok kimliksel katmanı hareketlendiren veya kat eden bir temsili siyasal ağın oluşumudur. Öte yandan aynı zamanda aile/akraba grubu içerisine sirayet eden bir bağ kurma ve güvenceye alma çalışması karşımıza çıkarmaktadır ki bu bir aile veya sülaleden birden fazla adayın çıkması durumunda yaşanan zorluğu açıklayabilmektedir. Aynı zamanda kimi aile veya akraba birlikleri ile siyasal parti kimliklerinin tarihsel süreçte iç içe geçmesiyle aktörlerin oluşan siyasal ağı düzenleme çabaları da yoğunlaşmaktadır.

“Şimdi bunlara girersek, çok enteresan şeyler oldu. Bizim il genel meclis üyeliğimizi yapan ağabeyimiz 1999’da partiyi sattı. Kendisi belediye başkan aday adaylığı oldu. Kendi amcasının oğlu da oldu. Yani bir sülaleden iki tane aday adayı oldu. Bir de Asım ağabeyim oldu. Sandık kuruldu Asım ağabeyim çıktı. O iki akraba kaybetti. Bu sefer partiyi sattı 1999’da. SHP’ye oy vermedi ailesine de vermedi. Kayıp oradan. Sadık Şahin ise siyasi olarak ne olduğu belli değildi O. Seçilemezdi, en büyük nedeni bürokrasiyi bilmiyordu. Beceremez düşüncesi vardı. Konuşkan bir tip değildi. Halk bunu biliyordu. Sokakta merhaba yok. O nedenlerle seçilemezdi. İkinci seçim daha güzel oldu. 1994 seçimi. Hikmet Akgün, Laz’dı, Anavatan Partisi’nden. Halkevi ve ÖDP’den bağımsızlar. Osman Lokumcu vardı ki, o zaman ben çok uğraştım. Onlar solcu çocuklar eski Dev-Yol’dan. 1994’te ki seçimde ilçe başkanı (Hopa’yı kastederek) bendim, onlar bize bağlıydı. Ben bu sol gruplarla tam 12 toplantı yaptım. Bunlara dedim ki belediye başkanı seçilecek, meclis üyeleri 9 tane, dedim ki bunun yukarıdan 4 tanesini size verelim. Meclise dört üye verin dokuzun dördü. Kemalpaşa’ya her zaman bir tane il genel meclis üyesi düşüyor. Oy potansiyelimiz var CHP’nin. Yani o zaman SHP. 1 il genel meclis üyesi sizin olsun dört tanede belediye meclis üyesi, kabul etmediler. Neler çektik. Onların düşüncesi de demokratik ama

... siyasi partilerin o hiyerarşik yapıları onu kabul etmiyor. Bunlardan birini aday koysan 11 köydeki SHP' liler o köylerdeki partililer seni bitirir. Bir antipati vardı çocuklara karşı o zamanlar benim kişisel yoktu ama toplumun vardı." (G2).

Tablo 3' de seçilen belediye başkanlarına bakıldığı zaman ilginç bir şekilde Yalçın Emiralioğlu dışında hemen hepsinin Hemşinli olduğu görülmektedir. Bu durum hem güçlü bir Hemşinli kimliğinin varlığına (veya yeniden inşasına) işaret ederken hem de yukarıda vurgulanan Kemalpaşa merkezde yaşanan sosyal değişimlerin etkilerini göstermektedir. Yine 2004 seçimlerinde AKP' den aday olmuş bir görüşmeci ise aile/sülale veya etnik bağlılıkların seçim sürecindeki rolünü şöyle dile getirmektedir:

" Kemalpaşa' da bizim samimi olduğumuz arkadaş grupları vardı. Onları özellikle topladım. Tanıdığım feodal ilişkisi içinde olduğum insanlar vardı mesela. Akrabalarım onlarla dedim ki bunu sahipleneceğiz dedim. İşte akrabalarım. Yakın akrabalarım sülale kalabalık ya bizim. Benim sülalem. Dedim böyle böyle bir durum var dedim beni destekleme noktasında ne yapacaksınız. Encümen yapacağım birinizi. İki üç tane yapamam burada çünkü ben belediye başkan adayım sizi temsil ediyorum. Encümenlik noktasında değil halk arasındaki istişarenizi kesinlikle açılım yapacaksınız sunumunuzu yapacaksınız. Biz bunu Miraç olduğu için oy vereceğiz diye yola çıktık. Yani benim bir arkadaşım vardı. Laz arkadaşım şimdi Miraç dedi biz Kemalpaşa' da şovenistlik yapmasak kazanamayız dedi. Yapacaksın dedi Miraç... Dedim İslam ahlakıma terstir dedim. Ben nasıl şovenistlik yaparım. Yapamam dedim. Yapacaksın Miraç yoksa kaybedeceksin dedi... Ben çoğu evlere tek giderdim. Çünkü benim ilçe başkanı Laz' dı. Hemşinli birinin evine gidip te oy istemesi bu etkiliyordu... O Lazların evine giderdi. Lazların evine ben hiç gidemedim mesela. Mesela bana telefon geldi. Burası bizim bölgemizdir giremezsin diye." (G6)

Görüşmecilerin çoğu aile-akraba aidiyetlerinin oya dönüştürülme çabalarından bahsederken bu tarz bağlılıkları olumsuzlayıcı bir şekilde "feodal ilişki" olarak nitelerken Lazlık ve Hemşinlilik gibi daha geniş kimliklerin seçim süreçlerinde kullanılmasını ise şovenistlik olarak nitelemektedir. Tarihsel yerel kimliklerin siyasal-toplumsal düzeydeki rolü yereldeki aktörler tarafından açıkça belirtilmeyip gündeme getirildiğinde çekinceli ve temkinli bir tutum geliştirdikleri görülmektedir. Aktörlerin bütün "ben de yok ama" çabalarına rağmen bu tarz grup kimlikleri ve bağlılıklarının yer yer belirli durumlarda ortaya çıktığını görmek zor değildir. Bu ayrımları gizleme çabalarına ve böyle bir ayırım yapılmadığına dair yapılan vurgulara rağmen özellikle seçim süreçlerinde bu dinamiklerin önemli bir temel belirleyen olduğu görülmektedir.

"Şimdi Laz-Hemşin olayları oluyor ama seçimlerde şöyle. Bazıları işte bu karıştıranlar gibi şeyler vardır yani. Ama hiç kulak asmadan herkes kendi işine devam ediyor. Mesela biz de üç tane Laz encümenimiz var. İki tane Hemşinli var. Öyle baktığın zaman... Yani CHP anlamında. Niye bunlar var? Paylaşmışız yani o encümenlerin işini yaparken bile paylaşıyoruz. Diyoruz şu sülaleden biri olsun işte. Artık burada biraz daha feodal ilişkiler yoğun olduğu için. Adamın ticari şey kültürü ya da eğitim sistemine bakmıyoruz. Esnafı, falan sülaledir, iyidir, çevresi geniştir girsin öbürü girsin budur... Ha ne olur seçim zamanında şunu biliyorlar. Yani burada seçilen insanlar sağ partiye oy vermeyeceğini biliyor. Yani yüzde iste benim ailemin Altunkaya yüzde 80'i CHP' ye oy verecek. Onun için. Onu biliyorlar yani. Nasıl işte 500 oyunu alacağız diyorlar. Kafasına direk onu yazıyor yani. Başka tarafa gitmez diye biliyor yani" (G8)

Aday belirleme sürecinde çoklu aidiyetler üzerinden ince bir pazarlık ve hesap yürütüldüğü görülmektedir. Bütün bu ifadeler temelde yerel toplumsal yapı unsurlarının siyasal ağa nasıl dâhil edildiğini göstermektedir. Burada mutlak hâkim bir kimlikten bahsetmek mümkün görünmemektedir. Aile-akrabalık, Lazlık ve Hemşinlilik, sınıf-statü ve parti kimlikleri siyasal ağ tesisinde içiçe geçerek aktörlerin karşılıklı etkileşimini belirlemektedir. Yerel siyasal ağda hareket etmek bu yüzden oldukça

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

gerilimli biçimler alabilmekte ve aktörleri farklı türde çelişki dolu durumlarla karşı karşıya getirebilmektedir. Buna iyi bir örnek belediye meclis üyesinin adaylık sürecinde yaşadıklarını anlatırken karşımıza çıkmaktadır:

“Ergül başkanın birinci döneminde burada biz mesela bizim sülale çok geniş bir sülale Lokumcu olarak çok geniş bir sülale. Çok kalabalık. Yani bizim Kemalpaşa’da üç yüz, üç yüzün üstünde oyumuz var yani. Birinci seçime girerken ben aslında kabul etmiyordum. Yani siyaset ben CHP’liyim. Eski Ecevitçiyim ben de babamdan gelen şey vardı... Ondan sonra birinci seçimde ben seçime girmeyecektim. Bana geldiler dediler ki Arif meclis üyesi olacaksın dediler. Dedim ki ben kabul etmiyorum dedim. Niye dediler bana. Dedim ki geçmişte şimdi burada şey var iki tane etnik grup var. Laz ve Hemşinli var. Şimdi bu seçime girerken bana dendi ki Arif encümen olacaksın deyince ben dedim ki ben kabul etmiyorum. Niye dediler. Geçmişte bir önceki seçimde Yalçın Emiralioglu Laz’dı mesela Yalçın Emiralioglu. Ben kendi sülaleme kızdım. Niye dedim geçmişte Emiralioglu zamanında Lokumculardan herkes sıraya giriyordu dedim şimdi Ergül Akçiçek çıktı diye niye kimse meclis üyeliğine girmiyor diye ben bizim gruba kızdım. Yani bana kadar niye geldi... Kabul etmeyecektim aslında. Bizim rakibimizde benim eniştem. Yani Ak partinin adayı Birol Vanizor benim eniştem. Amcamın kızıyla evli. Yani öz amcamın kızıyla evli. Yani rakip bu olduğu için Lokumcuların eniştisi olduğu için oradan kimse encümen olmadı ve öyle seçime girdik. Ha girerken ben ne dedim biliyor musunuz? Yani kabul ettim. O zaman ilçe başkanı, amcamın çocukları falan illa sen olacaksın dediler. Fabrikada sendikacılık yaptım ben. Sendika temsilciliği yaptım ben... Kabul ettikten sonra dedim ki ben dedim Cumhuriyet Halk Partisi oradaysa ben encümen olurum orada değilse ben bunu kabul etmiyorum... Nasıl birincimi istiyorsun ikincimi istiyorsun sıralamada dedim yok. Cumhuriyet Halk Partisi kazanacaksa orada olacağım kazanmayacaksa ben orada olmayacağım dedim ben öyle siyasete girdim ben. Kontenjan adayı demek o demek... Ergül başkan yani CHP kazanırsa ordasın kazanmazsa orada değilsin. Ben onu istedim. Ya dediler Arif niye öyle yapıyorsun. Birinci sıraya yazalım seni garanti olur. İkinci sıraya yazalım seni garanti olur. Yok, ben öyle bir şey istemiyordum dedim. Karşı taraftaki çünkü eniştemdir. Yarın öbür gün ben bu memlekette yaşayacaksam Arif bunu sattı demesinler. Yani eniştisini CHP’ye sattı demesinler diye dedim ben kontenjan adayı olacağım dedim. Öyle seçime girdik ve 87 oy farkla seçimi aldık.” (G12)

Yerel siyasal ağın oluşumunda diğer bir temel dinamiği parti aygıtları ve kimlikleri oluşturmaktadır. Partiler siyasal temsili eklemlenmenin temel aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Adaylar çoğu zaman parti ağları üzerinden siyasal ağa dâhil olmaktadır. Yerel toplumsal yapıdaki çeşitlilik temsili siyasal eklemlenmenin tek bir unsur üzerinden gerçekleşmesinin önündeki en büyük engeli oluşturur. Parti ağları ve kimlikleri bunların hepsini içerisinde barındırma kapasitesine sahip olduğu için siyasal faaliyetlerin esas odağı haline gelebilmektedir. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi dikey eklemlenme ağları da partilere geniş ölçeklerde (bölgesel, ulusal ve küresel gibi) eylem kapasitesi ve kaynak dağılımı imkânları kazandırdığından adaylar temelde bu ilişki ağı içerisinde kalmayı çabalamaktadırlar. Seçimlerde yer yer adayların bağımsız olarak seçime girdikleri görülmektedir. Fakat hiçbir bağımsız aday şimdiye kadar seçimi kazanma başarısını gösterememiştir. Bağımsız adaylar parti ağının dışına çıktıkları için veya sadece yerel toplumsal yapının birkaç unsurunu (aile/sülale, etnik veya ideolojik bağlılıklar gibi) ağlara dâhil etmek zorunda kaldıklarından başarılı olma şansları oldukça düşük kalmaktadır. Parti ağları içerisinde uzun süre bulunan adaylar farklı ölçeklerdeki ilişkileri kullanarak kendilerine yerelde zayıf desteği olsa bile avantajlı durumlar yaratabilmektedirler. Parti veya bürokratik ağların adayların başarısı üzerindeki etkisini göstermesi açısından eski belediye başkanı görüşmecinin ifadeleri oldukça önemlidir:

“1945 Kemalpaşa’da doğdum, Babam çok demokrattı. Annem de Osmanlıdan gelen bir otoriterlik vardı, görev nedeniyle 30 yıl bürokrasi içinde bulundum. 1968-1998 yılları arasında Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nde görev yapıyordum. Çeşitli görevler şube müdürlüğü, daire başkanlığı, sonra müşavir oldum. Emekliliğim tam seçimlere rastladı. Benim halkla, esnafla diyalogum her zaman iyiydi. Benim 30 sene

... bürokratlığım var bir şeyler vermek istedim Kemalpaşa'ya. Geldim buraya 1999 genel seçimlerinde il genel meclisi üyesi oldum. Ben Hopa temsilcisiydim. O zaman ki valilerle diyalogumuz çok iyiydi. Belediye başkanlığı teklifi geldi. Ben zaten siyasetteydim, partiden bana teklif geldi dedim ben yaparım ama aday olanlarda var dedim, onlara hatırlattım. Tamam, onları da biz halledeceğiz öyle girdik işte. Parti bir kamuoyu araştırması yaptı. Halkın eğilimi benden yana çıktı o zaman. O zaman ki milletvekili parti binasında bir araya getirdi bizi, Yüksel Çorbacı. Ön seçim ben her zaman hazırdım zaten delegeye falanda olsa. Yüksel onları da dinledi beni de dinledi. Onları ikna etti, dedi ki herkes Yalçın'ın belediye başkanı olmasını istiyor, siz ön seçime girerseniz bile rencide olacaksınız girmeyin dedi. Muhafif adaylar kabul ettiler, özveride bulundular. CHP'nin adayı ben oldum onlar o zaman benim yanımdaydılar. O çalışmamız çok güzel gitti onun için öyle birinci dönem öyle oy aldık. O zaman ki amaç sağ taraftan sola almak Kemalpaşa'yı. Büyük farkla ANAP'tan belediyeyi aldık... Ben yanıma etnisiteyi almadım Cumhuriyet Halk Partisi'ni aldım. Bir dönem beş yıl iyi bir görev yaptım. İkinci beş yıl içinse bitirmedığım projelerim vardı, bir dönem daha yaptım. Etnik olarak biraz darlaşanlar oldu. Benim ikinci dönemimde biraz sıkıntı yaşadık, benim sıkıntıya girdi seçimim. Ama bölündükleri için kazandık... Bağımsız Bayram Altunkaya. Esasen şöyle oldu; o esasen CHP'liydi. Bağımsız olmamış olsaydı yine ben alıyordum. Çünkü CHP'den ayrılmıştı o bağımsız. Ben aday olduğum için bana karşı oldular, yapmaması gerekiyordu. Yapmadı, akıl verenler yaptırmadılar ve gitti. Siyasette yatay ve dikey ilişkiler çok önemlidir. Yatay ilişkiler halkla olan diyalog mutlaka olmalı. Dikey ilişkiler siyasette bağımsız değilsinizdir. Bağımsız belediye başkanı valininin iki dudağının arasındadır. Devlet yönetimini tanımıyorsanız sıkıntı, benim öyle bir avantajım vardı. Siyasi görüşlerimiz farklı olmasına rağmen bütün vali ve kaymakamlarla aram çok iyi idi. Ben esasen öğretmenim, eğitim enstitüsü mezunuyum ondan sonra da Amme İdare Enstitüsü'nde okudum. Babam çay fabrikasında salon kâtibiydi." (G4).

Parti ağlarıyla iyi derece eklemlenmiş olan adayların aday gösterilme şanslarının daha yüksek olduğu görünmektedir. Adaylar rekabet içerisinde farklı aidiyet ve kimlikleri karşılıklı bir şekilde sahaya sürerek başarı elde etmeye çalışırlar. Parti kimlikleri sadece merkezi organlarca tanımlanmış ideolojik unsurları ve bağlılıkları içermekten ziyade adayların yerel toplumsal yapıya ait aidiyetlerini de kapsamaktadır. Böylece partiler bu kimliklerin adaylar tarafından karşılıklı sahaya sürüldüğü gerilimli bir arena dönüşmektedir.

"Biraz daha şovenizm vardı. Mesela bizim eski bir senatörümüz, SHP'nin eski bir senatörü buraya geldi. Asım ağabeyimin karşısında çalıştı, partili olmasına rağmen. Sonbaylardan, yani şovence tavır aldı. Asım ağabeyime karşı tavır aldı. Biz onu eleştirdik. Zonguldak senatörümüzdü bizim. O aile orada kalıyordu o yıllarda geldi. Asım ağabeyimin karşısında yer aldı. Yani o eski kafa şovence duygu. Ondan sonra ben ilçe başkanı (Hopa'yı kastederek) oldum 1990'da burada. Benim burada ilçe başkanı olmamı bile eleştirdi. Ankara'da birisiyle sohbet ediyor. Onun Hemşinli ve benim akrabam olduğunu bilmiyor. İşe bak diyor Kemalpaşa'da Hemşinli belediye başkanı oldu, o yetmiyormuş gibi de bir kardeşi de diyor Hopa'da ilçe başkanı oldu. Bu kafada ki adam Cumhuriyet Halk Partisi'nde senatörlük yapmış. Ama 1989'da Nurettin Ersoy bağımsız aday olduğu dönemde burada biraz şovenizm oynadı. Nurettin, Ersoylardan Lazlardandı o, rakip oldular. Aileye bakarsan biraz demokrat bir aile ama rakip oldular. Onlarda biraz şovenizm vardı mesela Nurettin biraz şovendi. O da bizim eski senatörümüzün sayesinde. 1994 seçiminde oynamadı." (G2).

Parti ağlarının ölçeksel özellikleri ile beraber yerel toplumsal yapı çeşitliliği bir aile/akraba veya etnik grubun yerel parti aygıtı içerisinde hâkimiyet kurmasını da zorlaştırmaktadır. Parti ağları içerisinde farklı ölçeksel ilişkiler kurmuş ve biriktirmiş ailelerin daha etkin konumlar edinebildiği görülmektedir. Yukarıda verilen Sonbay ailesi örneğinde görüldüğü gibi bu aile üyeleri tarihsel aktarıma dayalı etkin bir konum sahibidir. Ailenin sayısal genişliği yerelde zayıf olmasına rağmen temsili siyasal eklemlenmede önemli roller üstlenmektedir. Ailenin yereldeki toplumsal yapı ilişkilerinden hareketle örneğin Osmanlı ve Erken Cumhuriyetten aktarılan toprak sahipliği ve geniş ölçeklerle eklemlenmesini sağlayan eğitim ve bürokratik sermaye yoluyla hem yerelde hem de üst ölçeklerde etkin bir konumu vardır. Bu konum toprak sahipliğine dayalı patronaj tarzı bir siyasal

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

eklemlenmeden bürokratik parti kliyalizmine doğru evrilen bir özelliğe sahiptir.* Aynı aileye mensup ve uzun süre muhtarlık yapmış bir görüşmeci bu eklemlenme biçimlerini şöyle dile getirmektedir:

“ Babam burada ortaokulu yaptı kendi, vatandaşın katkısıyla ortaokul binasını yaptı ortaokulun yerini bağışladı... Mustafa Üstündağ Milli Eğitim Bakanlığıken... Halk yaptı Ortaokulu babam çay topladı dağlardan odun kesti kimi makineyi verdiler şey yaptı ortaokul yaptı. Okul yapmadan daha önce şeyi bağışladı burda jandarma karakolu var polis karakolu var. Yer yeri bağışladı devlet yaptı yani okulun yeri de bağış devlete jandarma karakolu yeri de devlete bağış polis karakolu da şu anda hükümet binasının olduğu yerde devlete bağış artı hastane ve sağlık ocağı ondan sonra beş katlı bir hastana yaptık yani vatandaş burda ortaokulu vatandaş yaptı. Çok programlı liseyi vatandaş yaptı kendi para toplayıp çaydan para kestik. Şeyi de vatandaş yaptı hastaneyi de ve sağlık ocağını vatandaş yaptı tabi... Biz burda dernek kurduk hatta kaloriferi maloriferini hepsini biz yaptık... Ondan sonra vatandaş para topladık yüzde bir çay keserek dernek kurduk amcam var benim Ankara’da eski Zonguldak senatörü Behiç Sonbay geldi burda Kemalpaşa’yı Kalkındırma Derneği diye bir dernek kurdu. Dernek hem hastaneyi yaptı hem de liseyi vatandaş yaptı yerini vatandaş aldı.” (G10)

Yerelde önemli bir kaynak türü olan arsa sahipliği ve parti veya bürokratik ağlara eklemlenme birlikte işleyerek ailenin yerelin siyasal eklemlenme sürecinde önemli roller üstlenmesini sağlamaktadır. Görüşmecinin ifade ettiği “arsa bağışları” ve aileye mensup vekilin 1990’lı yıllarda dernekleşme faaliyetleri bu rolü göstermesi açısından önemlidir. Ailenin yoğunlaşan ilçeleşme çabalarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Görüşmeciler aynı zamanda bazı aile/sülalelerin büyük kısmının belirli bir parti ağına eklemlendiği daha doğrusu seçim hesaplarında belirli ailelerin yoğun bir şekilde belirli partiye oy verdiği durumlardan bahsetmektedirler. Bu doğru olmakla birlikte aile/sülalelerin veya etnik toplulukların parti bağlarının çok partili hayata geçişle beraber oldukça dinamik bir hale geldiği söylenebilir. Adayların farklı özellikleri ve ölçeksel siyasetin yerel şekillenışı burada parti aidiyetinin yer yer arka plana düşmesini veya artmasını sağlamaktadır. Aday belirleme ve seçmenlerin oylarının güvence altına alınması parti bağlarıyla yerel kimliksel bağların her bir unsurunun içiçe geçtiği stratejik hesaplar üzerinden şekillenmektedir. Örneğin yerelde en güçlü parti olan CHP teşkilatını dikkate aldığımızda belediye başkan adayının belirli bir etnik gruba mensup olduğu düşünüldüğü durumlarda hem yerel parti başkanlığı hem de belediye meclis üyeliği dağılımında diğer etnik gruba öncelik verildiği görülmektedir. Zamansal ve oransal olarak “bir sizden bir bizden” gibi bir düşüncenin var olduğu da görülmektedir. Bu şekilde dengeli bir dağıtımın söz konusu olduğu durumlarda CHP teşkilatı seçimlerde büyük oranda başarılı çıkmıştır. 1999 seçimleri dışındaki bu yılda da CHP içerisinde yaşanan ayırım sonucunda ANAP aday seçimleri kazanmıştır, bütün seçimleri CHP adaylarının kazandığı görülmektedir.*

Çoklu kimlikler aynı zamanda seçimler söz konusu olduğunda kendi stratejik kurallarını ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir boyutta örneğin büyük sülaleler ortak aday çıkarma konusunda ne kadar başarılı olursa o kadar parti içerisinde etkin bir konum elde edebilmektedir. Bu genelde oldukça zor olduğundan çünkü sülale içi toplumsal yapılar oldukça karmaşıklaşmış olduğundan, bir sülaleden farklı adaylar farklı partilerden seçime girebilmektedirler. Aynı zamanda geniş sülalelerin parti adaylık ve seçim süreçlerinde genellikle daha baskın ve belirleyici olma şansları yüksek olduğu

* Patronaj ve kliyalizm kavramları hakkında bkz. Güneş-Ayata: 1990 ve Umbehauen: 2006.

* CHP’nin yerel temsili siyasal eklemlenmenin esas aktörü olmasında aynı zamanda yerelden önemli temsilcilerin üst ölçeklerde görev almasının önemli bir rolü vardır. Özellikle 1977 yılında senatoya seçilen Behiç Sonbay ve yine iki dönem (1965-69 ve 1973-77) TBMM’ye seçilen ve Hemişli toplulukların geniş desteğini kazanmış Turgut Altunkaya yerelin ulusal siyasal ağlara dâhil olmasında önemli roller oynamışlardır.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

görülmektedir. Bu öte yandan büyük sülale içerisinde oldukça yüksek bir rekabetin olmasını da beraberinde getirmektedir ki bu durum küçük aile veya sülale mensuplarının daha başarılı olduğu durumları da yaratabilmektedir. Bu bağlamda bir görüşmecinin şimdiye kadar seçilen belediye başkanlarının genelde görece küçük aile veya sülale mensupları olduklarına dair vurgusu oldukça dikkat çekicidir. Gerçekten de seçilen belediye başkanlarının sülalelerine bakıldığında görece küçük sülalelere mensup oldukları görülür. Bu adayların başarısı büyük oranda parti ağlarına ne oranda dâhil olduklarıyla ilişkilidir. Seçilen belediye başkanlarının ortak özelliklerinden bir tanesi gerçekten de parti aygıtı içerisinde önemli roller üstlenmiş olmalarıdır. İlginç bir şekilde küçük aile üyelerinin parti bağlarının daha güçlü olduğu görülmektedir. Toplumsal yapı içerisindeki zayıf sülale bağlantısı onların daha bağımsız hareket kapasitesine sahip geniş aile üyelerine kıyasla parti bağları vurgusu üzerinden daha kapsayıcı olma eğilimleri geliştirmelerine neden olmaktadır.* Parti ağlarına daha sıkı eklenen adayların yereldeki sosyal yapı unsurlarını aşan tavır ve tutum almada, akrabalık veya Lazlık/Hemşinlilik karşıtlığı temelinde ayrışmalara karşı pozisyon almada daha kolay hareket ettikleri görülmektedir. Seçimlerde geniş aile kimliğine başvuramamakla beraber sülale içi artan çekişmelerden de kendilerini sıyrabilmektedirler. Küçük sülale içerisinde aynı zamanda ortak aday üzerinde uzlaşma daha kolay cereyan edebilmektedir. Bağımsız adaylarında büyük sülale ailelerinden gelmesi bu tespiti büyük oranda doğrulamaktadır. Sonuç olarak yerel kimliklerin seçim süreçlerinde siyasal ağ oluşumunda oldukça önemli rolleri olduğu görülmektedir. Kimlik inşasını kendi başına bir kültürel faaliyet olarak düşünmek yerine siyasal süreç ve mücadele içerisinde dâhil olarak biçimlenen çoklu bir etkileşim olgusu olarak analiz etmek gerekir. Seçim süreçlerinin analizi parti kimlikleri ve yerel toplumsal yapı kimliklerinin karşılıklı içe geçtiği ve birbirine nüfuz ettiği bir yerel siyasal eklemleme örüntüsü ve buna denk düşen bir yerel siyasal ağ oluşumunu karşımıza çıkarmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışma Kemalpaşa yerinde gerçekleşen farklı tarzda ölçeksel eklemleme süreçlerini analiz etmeye çalışmıştır. Birinci bölümde daha çok tarihsel süreç içerisinde daha doğrusu Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar yerel mekânın idari-siyasal eklemleme örüntüleri ve bu örüntülerin birçok gelişen diğer eklemleme biçimleriyle olan etkileşimi ele alınmıştır. Yerel topluluklar Osmanlı ve Rus hâkimiyet dönemlerinde Batum merkeziyle oldukça farklı eklemleme ilişkileri içerisindeyken ve köy statüsüne sahipken Cumhuriyet'le beraber ulusal ölçeğe doğru bir eklemleme örüntüsü hâkim hale gelirken yerel önce nahiye statüsü kazanmış ve daha sonra 1989 yılında Gürcistan'la olan sınır kapısının açılmasıyla eşzamanlı bir şekilde beldeleşme sürecine girmiştir. Sınırın açılmasıyla beraber yerelin eklemleme örüntüsü yeniden ulus-üstü bir nitelik kazanmaya başlayarak yerel köklü bir sosyo-mekânsal değişim süreciyle karşı karşıya kalmıştır. Yerel mekân temelde ticari ilişkilerin yoğunlaşması sonucunda hâkim olan kırsal niteliğini yitirmeye başlayarak taşra-kent formuna bürünmüştür. Yerelde yaşayanların "ahırlar ticarethane oldu" söyleminde belirginleşen bu süreç yeni bir kentsel toplumsallaşma sürecini harekete geçirerek ilçeleşme doğrultusunda birçok gelişmenin önünü açmıştır. Bu eklemleme süreçlerinin etkileri sonucunda yerel 2017 yılında ilçe statüsü elde ederek ilçeleşme süreci içerisinde girmiştir.

* Küçük aile üyelerinin parti dışındaki başka özellikleri de onların seçilebilmesinde etkili olabilmektedir. Örnek olarak bürokratik tecrübeleri, eğitimleri ve sosyal sermayeye dayalı saygınlıkları gibi etkenleri de dikkate almak gerekmektedir. Bunların hepsi aynı zamanda yine parti bağlarıyla az ya da çok ilişkilidir.

Bir diğer önemli araştırma sorusu yereldeki temsili-siyasi eklemleme süreçlerinin dinamiklerine dönüktür. Bu tarz eklemlemenin analizi daha çok 1989 yılında yapılan ilk belde seçimleriyle başlayan yerel seçim süreçleri dikkate alınarak yapılmıştır. Bir taraftan yereldeki farklı toplumsal kimlikler öteki taraftan belde olmasıyla beraber hızlı bir biçimde oluşmaya başlayan yerel siyasal ağlar arasındaki ilişkiye odaklanan çalışma bu iki düzeyin etkileşiminin oldukça önemli olduğu sonucuna varmıştır. Adaylar ve partiler düzeyinde temsili-siyasal eklemlemede yerel toplumsal yapıda var olan aile/sülale ve Lazlık/Hemşinlilik şeklindeki birlik veya kimliklerin önemli rolleri vardır. Bu iki aktör düzeyinde hem yerel toplumsal yapı unsurları ile hem de parti ve bürokratik ağlar üzerinden geniş ölçeksel eklemlemeler seçim süreçlerinde yoğun bir şekilde ağ oluşumunun temelini oluşturmaktadır. Sonuçta seçim süreçlerinde bu şekilde oluşan siyasal ağlar toplumsal kimliklerle parti kimliklerinin karşılıklı iç içe geçtiği stratejik etkileşimli dinamikler kazanarak sürekli (yeniden) biçimlendiği görülmüştür.

7. KAYNAKÇA

- Abélés, M. (2012). *Devletin Antropolojisi*. Nazlı Ökten (Çeviren). Ankara: Dipnot
- Aksu, C. Özçep, M. (2016). *Kimlikler, Çıkarlar, Siyasetler: Karadeniz Siyasetine Hopa'dan Bakmak*. Yıldırım, D. Haspolat, E (Der.) Değişen Karadeniz'i Anlamak: İçinde 97-125. Ankara: Phoenix,
- Akyüz, L. (2014). *Liminal alanlar olarak sınırlar: Türkiye-Gürcistan sınırında ekonomik yaşam ve etnik kimliklerin sınır deneyimleri*. Toplum Ve Bilim, 131, 84-104.
- Badem, Candan (2018). *Çarlık Yönetiminde Kars, Ardahan, Artvin 1878-1918*, İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Balandier, G. (2010). *Siyasal Antropoloji*. Devrim Çetinkasap (Çeviren). İstanbul: Kültür
- Başaran, Sinan (2018). *Cumhuriyet Döneminde Rize İdari Tarihi*, Türk İdare Dergisi, sayı: 486, ss. 49-75.
- Bilgin, A. (2016). *Hopa'da Yerel Siyaset: Katılım, Seçimler ve Mücadele Örüntüleri*. Karadeniz Araştırmaları, 52 Kış, 273-301.
- Brenner, Neil (2001). *The limits to scale? Methodological reflections on scalar structuration*, Progress in Human Geography 25, 4, p. 591-614.
- Cox, Kevin (1997). *Spaces of dependence, spaces of engagement and the politics of scale, or: looking for local politics*, Political Geography, Vol. 17 No.1, p. 1-23.
- Demirel, Muammer (2009). *Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından Sonra)*, A. Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, 317-340.
- Durakbaşı, A. (2010). *Taşra burjuvazisinin tarihsel kökenleri*. Toplum Ve Bilim, 118, 6-38.
- Elias, Norbert und Scotson, L. John (1967). *Etablierten und Aussenseiter*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Güneş-Ayata, A. (1990). *Kasabada Politika ve Politikacı*. Toplum ve Bilim, 50 Yaz, 97-110.
- Hiçyılmaz, Murat Ümit (2015). *Çayeli'nden Oyani. 1835 Arhavi-Hopa-Fındıklı Nüfus Kayıtları*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Jonas E.G. Andrew (2011). *Scale and Networks Part 1*, In: Agnew A. John and James S. Duncan (Ed.) The Wiley-Blackwell Companion to Human Geography, United Kingdom: Wiley-Blackwell Publication, p. 377-403.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Knoblauch, Hubert and Martina, Löw (2020). The Re-Figuration of Spaces and Reconfigured Modernity- Concept and Diagnosis, *Historical Social Research* 45 (2): 263-292.

Lefebvre, Henri (2014). *Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayınları.

Massey, Doreen (2001). *Space, Place, and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Massey, Doreen, John Allen and Steve Pile (Ed.) (2005). *City Worlds*, London: Routledge.

Migdal, S. Joel (2004). *State in Society. Studying How States And Societies Transform And Constitute One Another*, Cambridge University Press.

Muvahhit, Zeki (1999). Artvin İli Hakkında Genel Bilgiler, İstanbul: Şavşat Kültür, Turizm ve Dayanışma Derneği Yayını.

Özel, Oktay (2010). *Migration and Power Politics: The Settlement of Georgian Immigrants in Turkey (1878–1908)*, *Middle Eastern Studies*, 46:4, 477-496

Özçelik, Katkat Münevver (2016). *Gürcistan ile Türkiye'nin Ticari İlişkisi ve Artvin'deki Ticarete Etkileri*, *Karadeniz Araştırmaları*, Kış Sayı: 52, ss.211-232.

Smith, Neil (2017). *Eşitsiz Gelişim. Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayınları.

Smith, Neil (1992): *Geography, Difference and the Politics of Scale*, Doherty J, Graham E, Malek M (eds), *Postmodernism and social sciences*, içinde 57-78, London:Palgrave Macmillan.

Simonian, H. Hovann (2007). *The Hemshin: History, Society and Identity in the Highlands of Northeast Turkey*, Routledge: London and New York.

Soja, W. Edward (2017). *Postmodern Coğrafyalar - Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi*, İstanbul: Sel Yayınları.

Swyngedouw, Eric (1992). The Mammon quest: glocalisation, interspatial competition and monetary order: the construction of new spatial scales. In Dunford, M. and Kafkalas, G., (Ed.), *Cities and regions in the new Europe*, London: Belhaven Press, 39–67.

Şengül, H. Tarık (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset. Kentsel Gelişme Süreçlerinin Eleştirisi*, Ankara: İmge Yayınları.

Unbehaun, H. (2006). *Türkiye Kırsalında Kliyalizm ve Siyasal Katılım Datça Örneği: (1923-1992)*. Mehmet Öztürk (Çeviren). Ankara: Ütopya

Görüşmeciler:

G1: Erkek, 54

G2: Erkek, 72

G3: Erkek, 65

G4: Erkek, 75

G5: Erkek, 62

G6: Erkek, 53

G7: Erkek, 87

G8: Erkek, 58

G9: Erkek, 52

G10: Erkek, 75

G11: Kadın, 50

G12: Erkek, 49

G13: Erkek, 38

EKLER:**EK 1: Kemalpaşa Merkez Milletvekili Seçim Sonuçları (1961-1977)**

Yıllar	Partiler							
	CHP	AP	CKMP	MP	GP/CGP	TİP	MSP	MHP
1961	142	88	5					
1965	87	178						
1969	139	133		2	33	8		
1973	278	92			11		23	
1977	398	114					16	27

EK 2: Kemalpaşa Merkez Milletvekili Seçim Sonuçları (1983-2018)

PARTİLER	YILLAR									
	1983	1987	1991	1995	1999	2002	2007	2011	2015	2018
SHP/CHP	225 HP	503 SHP	528 SHP	342	501	864	2116	1731	1426	1481
DYP		132	159	325	175	244				
ANAP	363	362	433	662	424	262				
RP/ SAADET		12	55	142	98 (FP)		24			15
MHP		10		56	232	127	657	277	591	240
ÖDP					58	57	143			
HADEP/ HDP				56	21	6 DEHAP			311	533
AKP						284	1083	945	828	885
MDP	120									
DSP		40	38	173	417	19				
DP							416			

...